

Міністерство освіти і науки України

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять
з дисципліни «Економічна теорія»
для студентів спеціальності 101 «Екологія»

Харків 2019

Укладачі: Шершенюк О.М.,
Попадинець О.В.,
Лантух І.В.

Кафедра економіки і підприємництва

ВСТУП

Метою вивчення дисципліни «Економічна теорія» є: надання студентам знань з економічної теорії, розкриття сутності ринкової економіки, законів і принципів її функціонування. Важливе місце в дисципліні відводиться ознайомленню студентів з сучасним станом української економіки, обґрунтування необхідності економічних реформ і їх змісту.

Економічна теорія виконує важливу практичну функцію, яка полягає в розробці принципів і методів раціонального господарювання, науковому обґрунтуванню економічної політики держави. Оволодівши економічними знаннями майбутній спеціаліст зможе більш раціонально організувати використання коштів і інших ресурсів, які виділяє держава.

Методичні вказівки складаються з 14 тем, які містить навчальна програма дисципліни «Економічна теорія». До кожної теми подано план, методичні вказівки, тестові завдання, практичні завдання, індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів та список літератури. Питання плану практичних занять є примірними. Залежно від кількості годин, викладач, що веде практичне заняття, визначає коло основних питань, які студенти мають підготувати.

Готуючись до практичних занять необхідно:

Знати:

- теоретичні основи та сучасні концепції економічної теорії (понятійний);
- методологію економічної теорії (фундаментальний);
- економічні закони та категорії та їх застосування в економічній політиці (прикладний);
- раціональне використання факторів виробництва (прикладний);

Вміти:

- самостійно аналізувати соціально-економічні процеси, що мають місце в Україні і Світовому господарстві (розумовий);
- раціонально використовувати матеріально-технічні ресурси, грошові кошти (на рівні навички);
- аналізувати процеси зародження економічної теорії та основні етапи її розвитку (ознайомчий);

– оцінювати економічну ефективність та наслідки реалізації економічних рішень (ознайомчий).

На практичних заняттях застосовуються різноманітні методи стимулювання творчого підходу студентів до вивчення предмету, обговорення доповідей, розв'язання економічних задач, тестування та інше.

Методичні вказівки рекомендовані для студентів, які вивчають економічну теорію, а також викладачів вищих навчальних закладів.

ТЕМА 1: Економічна теорія як наука, її методи та функції

ПЛАН

1. Становлення та основні етапи розвитку економічної теорії як науки.
2. Предмет економічної теорії та сучасні напрямки, школи та течії.
3. Методи економічної теорії.
4. Економічні категорії, закони та принципи. Функції економічної теорії.
5. Економічна теорія в системі економічних наук. Економічна теорія як наукова основа економічної політики держави.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні необхідно з'ясувати причини та умови становлення економічної теорії як окремого напрямку наукової думки, надати характеристику основних економічних шкіл: меркантилізму, фізіократії, класичної школи політекономії, марксизму, маржиналізму та неокласичного синтезу.

У другому питанні – проаналізувати сутність різних підходів щодо визначення предмета економічної теорії з позиції суспільно-економічних відносин, власності, корисності благ, охарактеризувати основні сучасні течії та напрямки розвитку економічної науки: інституціоналізму, кейнсіанства, монетаризму, неолібералізму та ін.

У третьому питанні, розглядаючи методи економічної теорії слід звернути увагу на важливість методу наукової абстракції, приділити увагу поєднанню абстрактного та конкретного що найбільш важливо у сучасних умовах, при вивченні особливостей економічної політики держави. З'ясувати сутність методів аналізу та синтезу, математичних та статистичних методів, поєднання кількісного та якісного аналізу, індукції та дедукції та інших методів пізнання.

У четвертому питанні особливу увагу необхідно приділити визначенню таких понять, як «економічні категорії», «економічні закони» та «економічні принципи», більш детально вивчити механізм дії економічних законів і використання їх у економічному житті суспільства. На основі знань дії економічних законів показати функції економічної теорії: пізнавальна, методологічна, практична, виховна, прогностична.

П'яте питання слід присвятити тому, що економічна теорія є фундаментом, теоретичною основою інших економічних наук, таких як: економіка підприємства, національна економіка, менеджмент, маркетинг, бухгалтерських облік, гроші та кредит, банківська справа, міжнародна економіка та ін. Слід розглянути структуру економічної теорії на мікро- та макроекономічному рівні дослідження. Економічна політика держави базується на практичному використанні знань об'єктивних економічних законів. Слід навести приклади дії таких законів, як підвищення потреб, законів попиту ат пропозиції, зростання продуктивності праці та ін.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Засновниками класичної школи є:*
  - а) Карл Маркс;
  - б) Адам Сміт;
  - в) Дж. М. Кейнс;
  - г) Давід Рікардо.
2. *Засновниками маржиналізма є:*
  - а) К. Менгер;
  - б) Ф. Візер;
  - в) Е. Бем-Баверк;
  - г) В. Петті.
3. *Предметом економічної теорії є:*
  - а) наука про закони виробництва і обігу життєвих благ у суспільстві;
  - б) наука про те, як різні господарюючи суб'єкти використовують обмежені ресурси для виробництва благ з метою задовільнення потреб;
  - в) наука про економічні відносини, що складаються між людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання;
  - г) наука про багатство.
4. *Економічні закони мають об'єктивний характер тому, що:*
  - а) Не залежать від волі та свідомості людей.

- б) Функціонують у всіх економічних системах.
  - в) Люди ставляться до них байдуже.
  - г) Діють у процесі господарської діяльності людей
5. В економічних дослідженнях доцільним є використання таких методів, як:
- а) моделювання;
  - б) наукова абстракція;
  - в) експеримент;
  - г) статистичний аналіз.
6. Економічна політика – це (балів – 2):
- а) Політика екологічної безпеки країни.
  - б) Цілеспрямована система погоджених і пов'язаних між собою найближчих і довгострокових заходів держави щодо розвитку економіки країни.
  - в) Здатність до прийняття господарських рішень.
  - г) Здатність керувати економічними процесами.
7. На мікроекономічному рівні вирішуються наступні питання:
- а) що виробляти;
  - б) скільки виробляти;
  - в) як позбутися інфляції;
  - г) як стимулювати економічне зростання.
8. На макроекономічному рівні вирішуються наступні питання:
- а) як досягти рівня повної зайнятості;
  - б) як зменшити витрати виробництва;
  - в) у якій кількості виробляти товар;
  - г) яким повинен бути рівень оподаткування у суспільстві.
9. До функцій економічної теорії відносяться:
- а) пізнавальна;
  - б) методологічна;
  - в) практична;
  - г) ціноутворююча.
10. До економічних категорій відносяться:
- а) товар;
  - б) гроші;
  - в) папір;
  - г) податок.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Порівняйте позитивну і нормативну економічну теорію.
2. Назвіть основні методи економічних досліджень.
3. Чому економіко-математичне моделювання є доцільним методом в економічній теорії?
4. Порівняйте погляди представників класичної і кейнсіанської економічних шкіл?

5. У кожній економічній системі основні економічні проблеми зважуються на макро- і мікрорівні. Які питання може бути вирішено на мікрорівні:

- а) яким чином можна досягти рівня повної зайнятості?
- б) що і скільки виробляти?
- в) як позбутися інфляції?
- г) як стимулювати економічне зростання?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Економіка та економічна політика
2. Еволюція економічної думки
3. Економічні відносини та їх протиріччя
4. Мікро- та макроекономіка
5. Позитивна і нормативна економічна теорія
6. Аналіз і синтез
7. Індукція і дедукція
8. Економічне моделювання
9. Меркантилізм та його представники
10. Класична школа та її основні ідеї
11. Маржиналізм та марксизм: порівняльний аналіз
12. Кейнсіанство, монетаризм та інституціоналізм.

СПИСОК РЕКОМЕДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія економічних учень. Підручник / Під ред. Корнійчука Л.Я. – К., 1999. – Гл. 2, 3, 4, 7, 11, 12, 16.
2. Курс экономической теории: Учебник / Под. ред. Чепурина М.Н., Киселевой Е. А. – Киров, 1999. – Гл. 1, 2, 3.
3. Макконнелл К., Брю С. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. – М., 1992, Т. 1. – Гл. 1.
4. Курс экономической теории / Под ред. А. В. Сидоровича. – М., 1998. – Гл. 1, 2.
5. Основи економічної теорії: Підручник. / Під ред. Гальчинського А.С., Єщенко П.С., Палкіна Ю.І. – К., 1995. – Гл.1.
6. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підруч./ Відп. ред. Г.Н. Климко. – 5-те вид., випр. – К.: Знання-

Прес, 2004. Економічної теорія / За ред. С.В. Мочерного. – Київ, 1999. – Гл.1, 2.

ТЕМА 2: Суспільне виробництво: фактори і результати

ПЛАН

1. Соціально-економічна сутність потреб та їх класифікація.
2. Сутність і структура суспільного виробництва.
3. Фактори суспільного виробництва та їхній взаємозв'язок.
4. Крива виробничих можливостей. Поняття альтернативних витрат.
5. Ефективність виробництва: сутність, основні економічні та соціальні показники.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні необхідно розкрити сутність та класифікацію потреб, розглянути модель ієрархії потреб А. Маслоу, економічний закон зростання потреб, приділити особливу увагу фундаментальній економічній тотожності «безмежні потреби – обмежені ресурси».

У другому питанні – розкрити загальну характеристику господарської діяльності, яка складається з чотирьох стадій – виробництва, розподілу, обміну та споживання; сутність процесу труда та його елементів, а саме, безпосередньо сам труд, предмет труда та засоби труда. Обґрунтувати поняття суспільне виробництво, дати визначення відтворенню та охарактеризувати його основні типи.

Третє питання необхідно почати з вивчення підходів до визначення факторів виробництва та їх класифікації. До найголовніших факторів суспільного виробництва відносять: працю, землю, капітал, підприємницькі здібності, науку, інформацію та екологію. Можливість різноманітних комбінацій факторів виробництва при умові їх оптимального співвідношення вивчають за допомогою виробничої функції.

У четвертому питанні необхідно визначити сутність кривої виробничих можливостей (КВМ), пояснити за яких умов вона існує та навчитися її будувати; розкрити поняття альтернативних витрат та розглянути дію закону зростаючих альтернативних витрат.

П'яте питання присвячено визначенню ефективності виробництва як дієвого механізму досягнення високих результатів при мінімальних витратах. Розглядається економічна ефективність виробництва за допомогою наступних показників: продуктивність праці, трудомісткість, капіталовіддача, капіталомісткість, матеріаловіддача, матеріаломісткість та соціальна ефективність виробництва за допомогою найбільш загального показника рівня та якості життя населення.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Потреби – це:*
  - а) неусвідомлена необхідність людини в чомусь;
  - б) сформована, усвідомлена необхідність людини в певних благах;
  - в) необхідність людини в своєму розвитку як біологічної істоти;
  - г) усе, що потрібне людині в житті.
2. *Товари та послуги – це:*
  - а) лише інвестиційні блага;
  - б) завжди економічні блага;
  - в) потреба в чому-небудь;
  - г) як економічні, так і неекономічні блага.
3. *Проблема вибору виникає внаслідок того, що:*
  - а) в країні існує дефіцит деяких благ;
  - б) немає ефективної системи формування потреб людини;
  - в) держава не має ефективного розподілу ресурсів;
  - г) ресурси країни обмежені, а потреби людини безмежні.
4. *Виробництво – це:*
  - а) процес поєднання природних і трудових ресурсів;
  - б) процес створення економічних благ;
  - в) цілеспрямована діяльність людей по перетворенню природи;
  - г) процес створення матеріальних благ.
5. *Матеріальне виробництво:*

а) безпосередньо пов'язане з виготовленням продукту чи наданням послуг речового змісту;

б) охоплює всіх зайнятих суспільно – корисною працею;

в) включає житлово-комунальне господарство, сферу побутового обслуговування, освіту, медицину, культуру і мистецтво;

г) це економічна діяльність, яка обслуговує і підтримує основне виробництво.

6. До основних факторів виробництва належать:

а) підприємства, які безпосередньо створюють життєві блага;

б) капітал, земля, праця і підприємливість;

в) державне управління господарством, соціально-економічна політика;

г) власність, економічні відносини в суспільстві.

7. Підприємницькі здібності – це:

а) здатність людини керувати іншими людьми;

б) здатність людини своєчасно і доброякісно виконувати накази інших людей;

в) організаційні та управлінські здібності й навички людини, що впливають на результативність виробництва;

г) здатність людини до ризику та економічної відповідальності.

8. Ефективність виробництва – це:

а) кількість економічних благ, які були вироблені в суспільстві за рік;

б) співвідносність результатів та витрат ресурсів при виробництві економічних благ;

в) оцінка якості виробленої продукції;

г) зв'язок кількості виробленої продукції з її якістю.

9. Крива виробничих можливостей ілюструє:

а) кількість виробничих ресурсів, що має суспільство;

б) обмеженість ресурсів та безмежність потреб;

в) альтернативи виробництва двох товарів при обмежених ресурсах;

г) альтернативи споживання двох товарів при обмежених ресурсах.

10. Яке з тверджень є вірним:

- а) до предмету праці можна віднести устаткування, обладнання, машини, верстати;
- б) найважливішим елементом процесу виробництва є капітал;
- в) предмет праці та засоби праці у сукупності створюють засоби виробництва;
- г) неекономічні блага відносяться до сфери нематеріального виробництва.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Швейний цех збільшив обсяг виробництва за день зі 100 до 115 виробів. Як змінилась річна продуктивність праці цеху, якщо кількість зайнятих робітників збільшилась на 15%, а ціни збільшились на 20%?

2. Перед вами таблиця виробничих можливостей країни:

Тип продукту	Виробничі альтернативи				
	А	В	С	Д	Е
Споживчі товари, млн.	0	2	4	6	8
Інвестиційні товари, тис.	30	27	21	12	0

А) Побудуйте криву виробничих можливостей країни.

Б) Покажіть графічно, як зміститься крива, якщо технологія виробництва інвестиційних товарів удосконалилась, а технологія виробництва споживчих товарів залишилась незмінною.

В) Визначте альтернативну вартість виробництва однієї одиниці споживчих товарів при нарощуванні виробництва з 2 до 4 млн.

3. Підприємство виготовляє турбіни та генератори. Перший цех виготовляє або 12 турбін, або 18 генераторів, а другий цех – 5 турбін або 10 генераторів. Побудуйте криву виробничих можливостей підприємства. Визначте мінімальну альтернативну вартість виробництва 1 турбіни та 1 генератора; альтернативну вартість 15-го генератора та 2-ої турбіни. Покажіть графічно альтернативну вартість виробництва перших 5 турбін.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Потреби та фактори, які впливають на їхній зміст.
2. Економічний закон зростання потреб.
3. Система економічних інтересів. Об'єкти та суб'єкти економічних інтересів.
4. Суспільне виробництво та його структура.
5. Матеріальне і нематеріальне виробництво.
6. Відтворення та його основні типи.
7. Основні фактори виробництва та їх взаємозв'язок.
8. Крива виробничих можливостей.
9. Показники економічної ефективності.
10. Показники соціальної ефективності.

СПИСОК РЕКОМЕДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 5-те вид., стер., К.: Знання – Прес, 2006. – 615с.
2. Основи економічної теорії: Підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2008. – 448с.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підруч./ Відп. ред. Г.Н. Климко. – 5-те вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2004.
4. Основи економічної теорії: Підручник / За ред. академіка НАН України А.А. Чухна. К.: Вища шк., 2001.
5. Орехівський Г.А. Тестово-словниковий практикум з економічної теорії: Навч. Посіб. – К.: Каравела, 2007. – 216с.

ТЕМА 3: Власність і економічні системи суспільства

ПЛАН

1. Економічна система: сутність та основні структурні елементи. Типи економічних систем.
2. Перехідна економіка. Трансформація економічної системи в Україні.

3. Економічний та юридичний зміст власності. Право власності.
4. Типи та форми власності. Роздержавлення та приватизація.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У **першому питанні** слід розкрити поняття економічної системи та дати характеристику її структурним елементам, серед яких виділяють господарський механізм, продуктивні сили та економічні відносини. Проілюструвати еволюційний розвиток економічних систем: традиційна економічна система, командно – адміністративна, ринкова та змішана; дати оцінку їх позитивним та негативним рисам.

У **другому питанні** необхідно з'ясувати методологічну основу сутності перехідних станів економічних систем. Дати визначення та характеристику перехідній економіці та трансформаційним процесам. Окреслити як загальні риси та закономірності перехідних процесів, так і їх певну специфіку. Охарактеризувати особливості трансформаційних процесів, які мали місце в економіці України.

У **третьому питанні** необхідно дати визначення фундаментальній економічній категорії «власність», розглянути поняття присвоєння та відчуження, визначити об'єктів та суб'єктів власності. Юридичний зміст власності реалізується через право власності. Необхідно охарактеризувати права власності відомі щез часів римського права та сучасний «пучок» прав власності за А. Оноре, який складається з 11 елементів.

У **четвертому питанні** потрібно розкрити зміст процесу роздержавлення економіки, складовою якого є приватизація. Розглянути моделі приватизації та основні етапи її проходження в Україні.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Економічною системою називають:*
  - а) спосіб організації господарського життя суспільства;
  - б) сукупність галузей матеріального і нематеріального виробництва;
  - в) спосіб поєднання факторів виробництва;

г) спосіб організації виробничого процесу на підприємстві.

2. У традиційній економічній системі питання «для кого?» визначається:

а) кількістю споживачів;

б) релігійними уподобаннями та усталеними нормами життя;

в) грошовими доходами споживачів;

г) статеву – віковою структурою населення.

3. Командною називається система:

а) за якої всі виробничі питання розв'язуються підприємцями;

б) за якої завжди забезпечується ефективний розподіл ресурсів;

в) метою якої є забезпечення високого рівня життя всіх верств населення;

г) за якої головні економічні питання розв'язуються на підставі рішень центральних органів.

4. Ринкова система – це:

а) система господарювання, яка заснована на приватній власності, ринковому ціноутворенні та конкуренції;

б) система, де поєднуються державні важелі регулювання економіки з монополістичною конкуренцією;

в) складний механізм взаємоузгодження економічних відносин між державою і приватними підприємствами;

г) економічна система, яка заснована на приватній власності та традиційних методах господарювання.

5. Проблема «що виробляти»:

а) може стояти тільки перед приватним підприємцем, але не перед державним підприємством;

б) може розглядатися як проблема вибору альтернативи на кривій виробничих можливостей;

в) виникає тільки в командній економіці, якщо планові організації не володіють достовірною інформацією;

г) виникає тільки в ринковій економіці внаслідок стихійності ринкового механізму.

6. Визначте, який тип економічної системи (плановий, ринковий, змішаний) характеризують наступні положення:

а) по радіо прозвучала об'ява, що завтра в країні підвищуються ціни на олію;

б) допомога по безробіттю виплачується протягом одного року;

- в) град знищив значну частку врожаю винограду, і тому ціни на виноградний сік зростуть;
- г) держава зменшує податок на прибуток підприємствам, які займаються благодійністю;
- д) бригада отримала премію за перевиконання плану;
- е) підприємство вимушене впроваджувати нововведення, щоб отримати більше прибутку;
- ж) держава збільшує оподаткування рекламної діяльності;
- з) всі знають, що купити молоко можна щодня з 8 до 9 години ранку по 0,8 грош. од. за 1 літр.

7. Під економічною категорією «власність» розуміють:

- а) сукупність прав власників;
- б) юридичний акт закріплення прав володіти, розпоряджатися, використовувати блага;
- в) відносини між людьми стосовно привласнення економічних благ;
- г) відношення до об'єкту власності.

8. Об'єктами колективної власності спільно володіють:

- а) усі члени родини;
- б) засновники корпорації;
- в) підприємства і компанії;
- г) певне число об'єднаних незалежних осіб.

9. Суб'єктами регіональної власності виступають:

- а) територіально – адміністративні органи влади та самоврядування;
- б) держава та її інститути;
- в) громадські організації, партії, рухи та профспілки;
- г) підприємства, організації, установи.

10. Трансформація власності у перехідній до капіталізму економіці відбувається з метою її:

- а) роздержавлення;
- б) приватизації;
- в) демонополізації;
- г) правильної відповіді немає.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Впишіть номер визначення кожного терміна.

№	Термін	Визначення
	Господарський механізм	Процес обмеження державного втручання в економіку, переведення державних підприємств на комерційні засади господарювання
	Власність	Оптимальне поєднання ринкового механізму з державними методами регулювання економіки
	Роздержавлення	Сукупність узаконених державою прав та норм економічних взаємовідносин фізичних і юридичних осіб, які складаються між ними з приводу привласнення й використання об'єктів власності
	Перехідна економіка	Процес передачі або продажу об'єктів державної власності одноосібним або асоційованим приватним власникам
	Економічна система	Сукупність засобів виробництва і працівників, а також досягнення науки, технології, інформація, методи організації та управління виробництвом
	Право власності	Сукупність форм і методів регулювання економічних процесів та суспільних дій господарюючих суб'єктів на основі використання економічних законів, економічних важелів, правових норм та інституційних утворень
	Продуктивні сили	Сукупність взаємопов'язаних і певним чином упорядкованих елементів економіки, що утворюють певну цілісність, економічну структуру суспільства
	Змішана економіка	Сукупність відносин між суб'єктами господарювання з приводу привласнення засобів виробництва а його результатів
	Приватизація	Формування нових елементів та їх системоутворення, яке дає можливість зайняти новому панівне місце в ієрархії підсистем та системи як цілого

2. Дайте порівняльну характеристику командно-адміністративній та ринковій економічній системі. Визначте їх позитивні риси та недоліки.

3. Чи правильні наступні твердження? Та чому?

а) В командно-адміністративній системі спонукальним мотивом діяльності підприємств є максимізація прибутку.

б) Економіка майже всіх країн світу є відкритою.

в) Право володіння власністю передбачає, що власник має право самотійно вирішувати долю певного об'єкта або делегувати таке право іншим суб'єктам ринкової системи.

г) Метою приватизації є формування прошарку приватних власників, стимулювання підприємництва, збільшення надходжень до державного бюджету.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Формацийний та цивілізаційний підхід до періодизації суспільного розвитку.

2. Критерії, які визначають типи економічних систем.

3. Криза і розпад командно-адміністративної системи та необхідність переходу економіки постсоціалістичних країн до ринкових відносин.

4. Перехідні економічні системи: зміст і основні риси.

5. Основні напрямки ринкової трансформації економіки України.

6. Відносини власності та їх структура. Суб'єкти та об'єкти власності.

7. Юридичний зміст власності.

8. Типи та форми власності.

9. Мета, способи та етапи приватизації в Україні.

10. Роздержавлення, приватизація та демонополізація як основа ринкових перетворень економіки.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про власність». – К.: Парламентське вид-во, 1998.

2. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 5-те вид., стер., К.: Знання – Прес, 2006. – 615с.
3. Лукінов І.І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) / НАН України; Ін-т економіки. – К.,1997. – 455с
4. Основи економічної теорії: Підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. – Х.: Право,2008. – 448с.
5. Перехідна українська економіка: стан і перспективи. / За ред. А. Філіпенка та В. Бандери. – К.: Академія, 1996.
6. Право власності в Україні./ За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: ЮРІНКОН-ІНТЕР,2000.
7. Сакс Д., Пивоварський О. Економіка перехідного періоду. – К.: Основи, 1996.

ТЕМА 4: Товарне виробництво. Товар і гроші.

ПЛАН

1. Товарне виробництво: умови виникнення, сутність та основні риси.
2. Товар та його властивості.
3. Виникнення, сутність та функції грошей.
4. Грошовий обіг і його закони.
5. Грошова система, її структурні елементи та основні типи.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні необхідно розкрити сутність натурального господарства і окреслити його основні риси. Описати умови виникнення товарного виробництва, його сутність, загальні риси та типи.

У другому питанні слід розглянути сутність та класифікацію благ. Встановити різницю між економічними та неекономічними благами. Висвітлити сутність товару та послуги. Розкрити основні властивості товару – споживну вартість та вартість, а також охарактеризувати різноманітні погляди економічних шкіл щодо

розгляду цього питання. Дати визначення ціни та її основним функціям.

Третє питання вимагає розгляду зародження спеціального засобу обміну – грошей та концепцій їх виникнення (раціоналістичної та еволюційної). Необхідно визначити що є гроші та перелічити їх основні функції: міру вартості, засіб обігу, засіб платежу, засіб накопичення, світові гроші.

У **четвертому питанні** необхідно звернути увагу на поняття грошового обігу; дати визначення закону грошового обігу, вивчити формулу І.Фішера, яка виражає залежність сукупності товарних цін від грошової маси та їх швидкості; визначити поняття грошової маси та охарактеризувати її основні показники (грошові агрегати).

У **п'ятому питанні** потрібно сформулювати визначення грошової системи, розглянути її структурні елементи та основні типи – металеву і паперово-кредитну.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Виробничі відносини у натуральному господарстві:*
  - а) опосередковуються ринком на основі суспільного поділу праці;
  - б) виникають стихійно між відокремленими виробниками продукції;
  - в) чисті і прозорі, не уречевлені, існують як прямі зв'язки;
  - г) трансформуються у товарно – грошові відносини.
2. *Сутнісною загальною рисою товару є його форма:*
  - а) натуральна;
  - б) речова;
  - в) суспільна;
  - г) трудова.
3. *Величина вартості товару – це :*
  - а) сукупні витрати підприємства на створення продукції, виражені в грошовій формі;
  - б) праця, витрачена на його виготовлення при суспільно нормальних умовах виробництва, відносно середніх рівнях вмілості та інтенсивності трудової діяльності;

в) гроші, які сплачуються за товар при його купівлі-продажу на ринку;

г) робочий час, витрачений працівниками підприємства на виробництво товару.

4. Суперечність між споживною вартістю і вартістю товару, яка розв'язується на ринку за допомогою грошей, породжують:

а) неоднакові затрати часу на виготовлення різної продукції;

б) відмінності між конкретною та абстрактною працею;

в) різна якість і цінність товару;

г) відмінності в умовах і можливостях праці при створенні продукту та реалізації його на ринку.

5. Гроші – це:

а) потреба мати кошти для отримання життєвих благ в умовах ринку;

б) специфічний товар, всезагальна форма вартості, універсальний еквівалент при обміні товарів;

в) кошти як матеріальний ресурс суспільного виробництва;

г) правильної відповіді немає.

6. За рівнянням Фішера неможливо розрахувати:

а) індекс цін за певний період;

б) рівень інфляції за певний період;

в) споживчі витрати за певний період;

г) емісію грошей за певний період.

7. Кількість паперових грошей, необхідних для обігу, при збільшенні швидкості обігу грошової одиниці:

а) збільшиться незалежно від темпів інфляції;

б) зменшиться незалежно від темпів інфляції;

в) збільшиться, якщо темпи інфляції перевищують темпи зростання швидкості обігу грошової одиниці;

г) зменшиться, якщо темпи інфляції перевищують темпи зростання швидкості обігу грошової одиниці.

8. Обіг грошей здійснюється в межах грошової системи, яка є:

а) встановленим курсом національної грошової одиниці, порядком обміну її на іноземну;

б) засобом державного регулювання фінансово-кредитних відносин;

- в) формою організації грошового обігу, що історично склалася в державі й закріплена національним законодавством;
- г) органом антиінфляційної політики держави.

9. *Визначте два основні типи грошових систем:*

- а) металева і паперово-кредитна;
- б) раціоналістична та еволюційна;
- в) кількісна й номіналістична;
- г) монетаристська і кейнсіанська.

10. *Встановлення й законодавче оформлення державою грошової системи не виключає, що рух грошей:*

- а) підвладний лише суб'єктивному фактору;
- б) залежить цілком від політики держави;
- в) зводиться до фінансово-кредитної системи;
- г) у першу чергу регулюється економічними законами.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Визначте, скільки грошей уряд країни вилучив з обігу протягом року, якщо сумарна вартість товарів та послуг, проданих за рік, становила 600 млрд. грош. од., середня швидкість обігу грошей – 8 об / рік, а грошова маса на початок року дорівнювала 80 млрд. грош. од.

2. Відомо, що на початку року обсяг грошової маси в країні становив 26 млн. грош. од., центральний банк країни протягом року здійснив емісію ще 6 млн. грош. од. Якою буде сумарна вартість проданих за рік товарів і послуг, якщо швидкість обертання грошей в країні становила 8 об / рік?

3. Зіставте теорію трудової вартості з теорією граничної корисності і обґрунтуйте, чому їх необхідно поєднувати.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Основні теорії виникнення грошей.
2. Специфіка поняття «товар-послуга».
3. Альтернативні теорії вартості.
4. Закон вартості, його сутність і функції.
5. Сутність та функції ціни. Механізм ціноутворення.
6. Грошова маса та її показники.

7. Металева грошова система.
8. Паперово-кредитна грошова система.
9. Кредитні гроші та їх види.
10. Валютні курси. Конвертованість грошей.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 743с.
2. Гальчинський А. Теорія грошей: Навч. –метод. Посіб. – К.: Основи, 2001.
3. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 5-те вид., стер., К.: Знання – Прес, 2006. – 615с.
4. Нуреев Р.М. Деньги, банки и денежно-кредитная политика: Учеб. пособие. – М.: Финстатинформ, 1995.
5. Основи економічної теорії: Підручник / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2008. – 448с.
6. Панчишин С. Макроекономіка: Навч. посібник. Вид.3-тє, стереотипне. – К.: Либідь, 2005. – 616с.
7. Самуэльсон П. Экономика. – М.: НПО «Алкон», 1994.

ТЕМА 5: Ринок: структура та інфраструктура.

ПЛАН

1. Сутність, види та функції ринку.
2. Конкуренція в ринковій економіці. Досконала та недосконала конкуренція.
3. Інфраструктура ринку: сутність, функції та основні елементи.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні необхідно розглянути різноманітні підходи до визначення економічної категорії «ринок»; окреслити низку функцій, які виконує ринок, серед яких виділяють: регулюючу, інформаційну, стимулюючу, контрольну, інтегруючу.

Дати розширену класифікацію ринку в залежності від об'єкта, суб'єкта, місця розташування, рівня конкуренції та ін.

Друге питання слід починати розглядати з визначення конкуренції, потім охарактеризувати різноманітні форми конкуренції та функції, які вона виконує в ринковій економіці. Дослідження закономірностей конкуренції треба починати з аналізу типів конкурентних ринків: ринку досконалої конкуренції та ринків недосконалої конкуренції – монополістичної конкуренції, олігополії, чистої монополії та умов їх формування.

Третє питання розкриває сутність інфраструктури ринку, яка складається з наступних підсистем – організаційно-технічної, фінансово-кредитної, державно-регулятивної та науково-дослідної. Необхідно перелічити функції інфраструктури ринку, які сприяють розвитку ринкового середовища.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Ринок як економічна категорія виражає:*
  - а) сукупність зв'язків між фазами суспільного відтворення;
  - б) виробничі відносини як форму розвитку продуктивних сил;
  - в) певну сукупність економічних відносин з приводу виробництва життєвих благ з метою їх обміну;
  - г) систему відносин власності у суспільстві.
2. *В економічній системі суспільства ринок, перш за все, забезпечує пропорційність між різними сферами і галузями економіки, тобто виконує функцію:*
  - а) стимулюючу;
  - б) регулюючу;
  - в) контролюючу;
  - г) розподільчу.
3. *До комплексного поняття ринку не має відношення:*
  - а) товарне виробництво і обмін за допомогою грошей;
  - б) місце, або економічний простір, де відбуваються угоди купівлі-продажу товарів і надання послуг;
  - в) форма зв'язків між продавцями-покупцями продукції;
  - г) натуральне господарство
4. *Не є ознакою досконалої конкуренції:*

а) наявність на ринку великої кількості продавців і покупців;
б) вплив виробника на рівень цін в галузі;
в) відсутність бар'єрів для входження у певну галузь і виходу з неї;

г) можливість домовленості між покупцями і продавцями.

5. *Комплекс організацій і технічних умов, які забезпечують безперервність господарських зв'язків між суб'єктами економіки і поліпшують рух товарно-грошових потоків, називається:*

- а) фондовою біржею;
- б) ринковою економікою;
- в) інфраструктурою ринку;
- г) банківською системою.

6. *Нецінова конкуренція передбачає, що фірми при суперництві між собою не використовують:*

- а) рекламу;
- б) упаковку та дизайн продукції;
- в) підвищення продуктивності праці;
- г) торгову марку.

7. *Що є рисою монополістичної конкуренції:*

- а) єдиний покупець на ринку;
- б) відсутність бар'єрів на вхід до ринку;
- в) однорідний продукт;
- г) диференційований продукт.

8. *Монополіст збільшує свій дохід за рахунок:*

- а) впровадження у процес виробництва досягнень науково-технічного прогресу;
- б) укладання таємних угод з іншими монополістами про розподіл ринків збуту, виробничої квоти, цін на ресурси;
- в) зменшення граничних витрат;
- г) контроль за цінами.

9. *Визначте нижче функції, які не виконує ринкова інфраструктура:*

- а) обслуговування підприємств, формування сприятливого середовища для ділової активності;
- б) контроль та обмеження підприємницької діяльності;
- в) підготовка кадрів для ринку, регулювання відтворення робочої сили і зайнятості працездатного населення;

г) забезпечення раціонального товарообігу, розширення інвестиційних можливостей, консультування, інновації, інформування.

10. Фінансово – кредитна підсистема інфраструктури ринку:

- а) створює гнучкий механізм мобілізації та перерозподілу вільних грошових коштів на підтримку товарного виробництва;
- б) включає різного роду асоціації підприємців і споживачів;
- в) організує транспортні комунікації та засоби зв'язку;
- г) об'єднує холдингові, брокерські та інші ринкові компанії.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Поєднайте складові інфраструктури ринку з відповідними їм підсистемами та заповніть таблицю:

Організаційно-технічна підсистема	Фінансово-кредитна підсистема	Державно-регулятивна підсистема	Науково-дослідне та інформаційне забезпечення

Складові: товарні біржі, банки, оптові ринки, рекламні агентства, служба зайнятості, страхові компанії, ярмарки, ломбарди, торговельно-промислові палати, митна система, консалтингові компанії, юридичні контори, валютні біржі, аукціони, податкова система, сервісні центри, ощадні каси, інвестиційні фонди, транспортні комунікації, фондові біржі, науково-дослідні інститути, інформаційні центри, пенсійні фонди.

2. Чи правильні такі твердження? Та чому?

а) Недоліком ринкової економіки є дієвий механізм мотивації праці.

б) Термін «біржа» в перекладі з латинської мови означає «шкіряний гаманець».

в) Однією з умов виникнення ринкового господарства є суспільний поділ праці.

г) Універсальна біржа – це біржа, яка здійснює операції з широким асортиментом товарів.

3. Заповніть таблицю

Ознаки	Досконала конкуренція	Монополістична конкуренція	Олігополія	Монополія
Кількість фірм				
Тип продукту				
Умови вступу до ринку				
Контроль над цінами				

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Умови виникнення ринку та принципи функціонування ринкової економіки.
2. Структура ринку за різними критеріями.
3. Держава як суб'єкт ринкового господарства.
4. Стратегії конкурентної боротьби фірм.
5. Сумлінна та несумлінна конкуренція.
6. Сутність і види монополізму. Антимонопольна політика.
7. Характеристика основних підсистем ринкової інфраструктури.
8. Біржа та її роль у функціонуванні ринкової інфраструктури.
9. Види біржових операцій.
10. Фондова біржа. Види цінних паперів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилевич В.Д. Формування конкурентного середовища у транзитивній економіці: проблеми, тенденції, протиріччя // Конкуренція. – 2003. -№2(5).
2. Добрынин А.И., Тарасевич Л.С. Экономическая теория. – СПб.: СПбГУЭФ, 1997.
3. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 5-те вид., стер., К.: Знання – Прес, 2006. – 615с.

4. Задоя А.О, Зорічний С.В., Кирієнко О.М. Основи економічної теорії. – Д., 2001.

5. Основи економічної теорії: політ економічний аспект / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – 2-ге вид. – К.: Вища шк.:Т-во «Знання», КОО, 1999.

6. Экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общ. ред. В.И. Видяпина, Г.П. Журавлевой. – М.: ИНФРА-М, 1997.

7. Экономика: Учебник / Под ред. А.С. Булатова. – М.: БЕК, 1999.

Тема 6. Закони попиту та пропозиції в ринковій економіці

ПЛАН

1. Попит. Закон та фактори попиту.
2. Пропозиція. Закон та фактори пропозиції.
3. Ринкова рівновага. Рівноважна ціна.
4. Концепція еластичності.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні дається визначення категорії попит, формулюється закон попиту, його графічна інтерпретація, розглядаються фактори, які впливають на попит – ціна та нецінові, ситуації зміни попиту та величини попиту, переміщення кривої попиту.

У другому питанні дається визначення категорії пропозиція, формулюється закон пропозиції, його графічна інтерпретація, розглядаються фактори, які впливають на пропозицію – ціна та нецінові, ситуації зміни пропозиції та величини пропозиції, переміщення кривої пропозиції.

У третьому питанні визначається встановлення рівноваги на ринку як перетин кривих попиту та пропозиції, рівноважної ціни та рівноважного обсягу виробництва, ситуації дефіциту на перевиробництва, фактори зміни рівноважної ціни.

У четвертому питанні необхідно розглянути концепцію еластичності попиту за ціною, тобто реакцію попиту на зміну ціни і п'ять ситуацій – попит еластичний, попит з одиничною еластичністю, попит нееластичний, попит абсолютно нееластичний та попит абсолютно еластичний, три відрізка кривої попиту з різним ступенем еластичності, еластичність попиту за доходом; концепцію еластичності пропозиції за ціною, тобто реакцію пропозиції на зміну ціни та три ситуації – пропозиція з одиничною еластичністю, пропозиція абсолютно нееластична та пропозиція абсолютно еластична, можливості зміни пропозиції в залежності від часового інтервалу.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Що характеризує ринковий попит?*

А. Кількість товару, яку споживачі спроможні придбати за визначеною ціною.

Б. Потреба, яку бажає задовольнити споживач.

В. Наявність товарів на ринку.

Г. Намір придбати даний товар.

2. *Якщо ціна товару на графіку нижче точки перетину кривої попиту та пропозиції, то що виникне?*

А. Надлишок.

Б. Дефіцит.

В. Зростання безробіття.

Г. Інфляція.

3. *Яке з перерахованих нижче явищ не може бути наслідком скорочення попиту споживачів на певний продукт?*

А. Зниження прибутку в галузі, що виробляє цей продукт.

Б. Скорочення пропозиції продукту.

В. Зменшення обсягу виробництва в галузі.

Г. Зростання цін на ресурси, які використовуються при виробництві цього продукту.

4. *Поняття «зміна попиту» та «зміна величини попиту» – це:*

А. Різні назви одного явища.

Б. Відмінні лише за статичними даними.

В. Зміна попиту та зміна величини попиту відбуваються при втручанні принципово різних факторів попиту (ціни та нецінових факторів).

Г. Зміна величини попиту – це зміщення кривої попиту під впливом ціни.

5. *Що не є елементом механізму ринку?*

А. Суспільний поділ праці.

Б. Пропозиція.

В. Попит.

Г. Конкуренція.

6. *Які фактори впливають на зсув кривої пропозиції?*

А. Ціна.

Б. Крива пропозиції не може рухатися.

В. Податки та субсидії.

Г. Не має таких факторів.

7. *Що з наведеного вище вірно по відношенню до ринкових цін?*

А. Вони більше залежать від змін пропозиції, ніж від змін попиту.

Б. Вони більше залежать від змін попиту, ніж від змін пропозиції.

В. Вони встановлюються внаслідок взаємодії попиту і пропозиції.

Г. Вони змінюються обернено пропорційно величині пропозиції.

8. *Ринкова пропозиція безпосередньо не зазнає впливу ... (балів – 3)*

А. Цін на ресурси.

Б. Кількості фірм.

В. Доходів сімей.

Г. Зміни технології.

9. *В яких величинах виражається коефіцієнт еластичності?*

А. В абсолютних.

Б. В відносних.

В. В гривнях.

Г. В доларах.

10. Які виділяються групи товарів при розгляді еластичності за доходом?

- А. Нормальні товари та товари нижчої якості.
- Б. Продукти харчування та предмети розкоші.
- В. Засоби виробництва та предмети споживання.
- Г. Споживчі та виробничі товари.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Індивідуальний та ринковий попит

Індивідуальний попит на шоколад Тані, Олі та Маші описується лінійними функціями:

$$\begin{aligned}Q_{dt} &= 10 - p, \\Q_{do} &= 8 - 4p, \\Q_{dm} &= 6 - 2p,\end{aligned}$$

де Q_{dt} , Q_{do} , Q_{dm} – величина попиту на шоколад відповідно Тані, Олі та Маші ($Q_{di} \geq 0$), p – ціна плити шоколаду ($p \geq 0$).

Побудуйте функцію ринкового попиту та зобразіть її графічно. Якою буде величина ринкового попиту, якщо ціна встановиться на рівні 1 грн. та 8 грн.?

Завдання 2. Індивідуальна та ринкова пропозиція.

Пропозиція зошитів трьох фірм описується лінійними функціями:

$$\begin{aligned}Q_{sa} &= 2p - 4, \\Q_{sb} &= 2p - 6, \\Q_{sc} &= p - 5,\end{aligned}$$

де Q_{sa} , Q_{sb} , Q_{sc} – величина пропозиції зошитів фірм А, В, С відповідно ($Q_{si} \geq 0$), p – ціна зошита ($p \geq 0$).

Побудуйте функцію ринкової пропозиції і зобразіть її графічно. Якою буде величина ринкової пропозиції, якщо ціна встановиться на рівні $p = 2,8$?

Завдання 3. Ринкова рівновага.

Попит та пропозиція на ринку описується функціями: $Q_d = 8 - p$ та $Q_s = -4 + 2p$. Визначити параметри рівноваги, що склалися на ринку.

Завдання 4. Еластичність попиту за ціною

Визначте коефіцієнт цінової еластичності попиту, якщо відомо, що за ціни 20 грн. обсяг попиту на товар А складає 600 одиниць, а за ціни 8- грн. – 200 одиниць товару.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Попит та пропозиція в ринковому механізмі.
2. Концепція еластичності попиту і пропозиції та її практичне застосування.
3. Ціноутворення в ринковій економіці.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Большая экономическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2008. – 816 с.
2. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Рынок: микроэкономическая модель / Пер. с англ. В. Лукашевича и др.; Под общ. ред. Б. Лисовика и В. Лукашевича. – С.-Пб., 1992. – Гл. 2, 3.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Редкол.: ... С.В. Млчерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000 – 2002.
4. Економічна теорія. Посібник вищої школи (Воробйов Є.М., Гриценко А.А., Лісовицький В.М., Соболев В.М.) / Під заг. ред. Воробйова Є.М. – Харків-Київ, 2003. – Гл. 12. – С. 230-243.
5. Основи економічної теорії / За заг. ред. Ю.В. Ніколенка. Підручник. 3-тє вид. – К.: ЦУЛ, 2003. – Гл. 6. – С. 135-147.
6. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко та ін.; За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К: Вища шк.-Знання, 1997. – Розділ 17. – С. 205-223.
7. Словник сучасної економіки Макміллана.-К.: АртЕК, 2000.- 627 с.

8. Тигова Т.Н. Микроэкономика: Краткий курс лекцій. – 3-е изд., стереотип. – К.: МАУП, 2003. – С. 3-9.

9. Черняк В.З. Популярная история экономики и бизнеса. – М.: Вече, 2002. – С. 5-68.

Тема 7. Підприємство та підприємництво.

ПЛАН

1. Підприємництво, бізнес, підприємство, фірма.
2. Сучасні організаційно-правові форми підприємств.
3. Економічні витрати. Прибуток.
4. Види та методи розрахунку прибутку.
5. Поведінка підприємства у сфері ціноутворення

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні дається визначення категоріям підприємство, бізнес, підприємство, фірма. Розглядаються притаманні підприємницькій діяльності риси, її відмінність від бізнесу.

У другому питанні дається аналіз сучасних організаційно-правових форм підприємств, розглядаються особливості їх роботи в реальних умовах України, поняття і підтримка малого бізнесу з боку держави.

У третьому питанні розглядаються види витрат підприємства, можливості їх зменшення, дається визначення категоріям дохід, прибуток, убуток.

У четвертому питанні розглядаються види прибутку та наводяться методи розрахунку прибутку підприємства.

В п'ятому питанні аналізуються стратегії діяльності підприємства у відповідності із ринковою кон'юнктурою, показники ефективності його діяльності, аргументується необхідність застосування підходів менеджменту і маркетингу в сучасних умовах.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Що найбільш повно характеризує витрати виробництва?

А. Вартість усіх витрачених ресурсів на виробництво відповідних товарів.

Б. Виробниче споживання предметів праці при створенні товарної продукції.

В. Амортизація засобів праці у процесах їх виробничого споживання.

Г. Витрати на наймання робітників та менеджерів.

2. *Що таке постійні витрати виробництва?*

А. Витрати, які не змінюють попит на певний товар.

Б. Витрати, розмір яких фіксований при різних обсягах випуску продукції.

В. Витрати з постійною ціною.

Г. Витрати, які визначаються розмірами фірми.

3. *Змінні витрати виробництва – це фактори, які:*

А. Не залежать від зміни обсягу випуску продукції.

Б. Можуть бути змінені при зміні обсягу випуску продукції.

В. Мають нестабільну ціну.

Г. Регламентуються державою.

4. *Розрахунок витрат підприємства з економічної точки зору означає:*

А. Що необхідно порівняти явні витрати з неявними витратами фірми.

Б. Що необхідно порівняти явні витрати з альтернативними витратами фірми.

В. Що необхідно порівняти бухгалтерські витрати з економічними доходами.

Г. Що необхідно порівняти бухгалтерський дохід з економічними витратами.

5. *Які з перелічених нижче витрат на виробництво пилососів відносяться до постійних?*

А. Витрати на метал, фарбу, заробітну плату менеджерів, рекламу, оренду.

Б. Виплати по кредитах, заробітна плата менеджерам.

В. Витрати за комунальні послуги, заробітна плата менеджерам та робітникам.

Г. Витрати на метал, гуму, фарбу; оренда; заробітна плата менеджерам та робітникам, виплати по кредитах; страхові виплати.

6. *Відповідальність, усіх власників підприємства є обмеженою у ...*
- А. Повному товаристві.
  - Б. Командитному товаристві.
  - В. Приватного підприємця.
  - Г. Акціонерному товаристві
7. *Відповідальність усіх власників підприємства є необмеженою у ...*
- А. Повному товаристві.
  - Б. Командитному товаристві.
  - В. Товаристві з обмеженою відповідальністю.
  - Г. Акціонерному товаристві.
8. *Які з перелічених нижче витрат на виробництво автомобіля відносяться до змінних?*
- А. Витрати на метал, фарбу, заробітну плату менеджерів, рекламу.
  - Б. Витрати на заробітну плату робітників, виплати за кредитом, витрати на фарбу та метал.
  - В. Витрати на заробітну плату робітників, витрати на фарбу та метал, електроенергія на виробництві.
  - Г. Заробітна плата робітників та менеджерів, оренда приміщення, витрати на фарбу та метал.
9. *Акціонерне товариство – ...*
- А. Об'єднання людей, які здійснюють спільну господарську діяльність.
  - Б. Колектив співвласників, кожен з яких володіє акціями.
  - В. Колектив співвласників, частина яких володіє акціями.
  - Г. Велике підприємство, яке засноване на спільній державній і приватній власності.
10. *Вищим органом управління акціонерним товариством є ...*
- А. Президент
  - Б. Загальні збори акціонерів
  - В. Правління
  - Г. Рада директорів

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Прибуток і витрати фірми

Марія Петрівна працювала бухгалтером й отримувала 24 тис. грн. заробітної плати на рік. Одного дня, вона вирішила заснувати власний бізнес. Річна орендна плата приміщення коштувала їй 32 тис. грн., оренда обладнання – 64 тис. грн. Для оплати ліцензії їй довелось використати 1000 грн. із власного строкового рахунку в банку на суму в 20 тис. грн., на які нараховувалося 20 % річних. Витрати на сировину та матеріали становили 10 тис. грн. на рік. Очікуваний річний виторг – 200 тис. грн. Визначте величину бухгалтерського та економічного прибутку Марії Петрівни й поясніть, чи доцільною була зміна місця роботи.

Завдання 2. Знаходження обсягу прибутку фірми

Обсяг виробництва фірми становить 100 млн. грн. на рік. Витрати фірми за такий самий період становили 70 млн. грн. на рік. Обсяг реалізації продукції становив 95 % від обсягу виробництва. Визначте обсяг прибутку фірми за аналізований період.

Завдання 3. Граничні витрати фірми

У результаті підвищення витрат виробництва на 550 тис. грн. обсяг виготовленою підприємством продукції зріс на 10 тис. шт. Визначте, чому дорівнюють граничні витрати фірми.

Завдання 4. Змінні та постійні витрати фірми

Обсяг виготовленої підприємством продукції становить 5 тис. шт. Загальні витрати підприємства склали 100 тис. грн., з них постійні – 20 тис. грн. Укажіть, чому дорівнюють середні змінні та середні постійні витрати.

Завдання 5. Дохід і прибуток фірми

Визначте, який прибуток отримує фірма у своє розпорядження за умови реалізації продукції в розмірі 600 одиниць за ціною 12 грн./шт., якщо витрати виробництва склали 7000 грн., а податок на прибуток фірми встановлено на рівні 30 %.

Завдання 6. Торгова націнка

Підприємство від реалізації 60 одиниць товару отримало виторг у розмірі 300 грн. Загальні витрати на виробництво цієї кількості товару склали 240 грн. Яку націнку на одиницю продукції встановив виробник?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Підприємницька діяльність і конкуренція. Антимонопольна політика.
2. Фірма як суб'єкт ринкових відносин.
3. Сучасні організаційно-правові форми підприємств в Україні.
4. Витрати і доходи фірми. Механізм ціноутворення.
5. Сутність та функції менеджменту.
6. Маркетинг та його значення у функціонуванні підприємств.
7. Економічна ефективність діяльності підприємства.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Большая экономическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2008. – 816 с.
2. Господарський кодекс України // ВВР, 2003. – № 18.
3. Господарський процесуальний кодекс України // ВВР, 1992. – № 6.
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Редкол.: ... С.В. Млчерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000 – 2002.
4. Економічна теорія. Посібник вищої школи (Воробйов Є.М., Гриценко А.А., Лісовицький В.М., Соболев В.М.) / Під заг. ред. Воробйова Є.М. – Харків-Київ, 2003. – Гл. 16-19. – С. 307-404.
6. Земельний кодекс України. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. – 600с.
7. Конституція України // ВВР, 1996. – № 30. – Ст. 41-45.
8. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. — СПб.: Питер, 1999.- 896 с.
9. Макконнелл К., Брю С. Экономикс: принципы, проблемы и политика: В 2-х Т. Т. 2. – М.: ИНФРА-М, 2000. – Гл. 22.

10. Мескон М. и др. Основы менеджмента. — М.: Дело, 2000. — 704 с.
11. Основи економічної теорії / За заг. ред. Ю.В. Ніколенка. Підручник. 3-тє вид. — К.: ЦУЛ, 2003. — Гл. 10-20. — С. 262-452.
12. Основи економічної теорії: політ економічний аспект: Підручник / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко та ін.; За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К: Вища шк.-Знання, 1997. — Розділ 18-20. — С. 224-272.
13. Підприємницьке право. Збірник нормативно-правових актів / Упоряд. В.О. Кузнецов. — К.: ЦНЛ, 2004. — 1273 с.
14. Предпринимательское право Украины: Ученик / Под ред. А.В. Старцева. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. — 656с.
15. Самуэльсон П., Нордхауз В. Экономика. — М.: Лаборатория базовых знаний, 2000. — Гл. 6, 7.
16. Словник сучасної економіки Макміллана.-К.: АртЕК, 2000.- 627 с.
17. Черняк В.З. Популярная история экономики и бизнеса. — М.: Вече, 2002. — С. 295-386.
18. Цивільний кодекс України // ВВР, 2003. — № 40-44.

Тема 8: Ринок факторів виробництва та формування факторних доходів

ПЛАН

1. Факторні доходи та їх функціональний розподіл
2. Ринок праці. Сутність, види та функції заробітної плати.
3. Ринок капіталу. Процент. Кредит та його види. Ринок кредитних ресурсів.
4. Ринок землі. Земельні і аграрні відносини. Сутність та види земельної ренти.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні аргументується функціональний розподіл доходів в залежності від володіння факторами виробництва, називаються види факторних доходів.

У другому питанні розглядається механізм функціонування ринку праці, виявляється сутність заробітної плати, її види та функції, відмінність між реальною і номінальною заробітною платою.

У третьому питанні розглядаються особливості ринків капіталу та кредитних ресурсів, дається визначення поняттю кредит, його видам та проценту як виду факторного доходу.

У четвертому питанні розглядаються особливості ринку землі, земельних і аграрних відносин, виявляється сутність земельної ренти, аналізуються її види.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. У ринковій економіці розподіл доходу:

- А. Відбувається відповідно до потреб кожної людини.
- Б. Визначається урядом через систему оподаткування.
- В. Визначається цінами економічних ресурсів, якими володіють окремі суб'єкти.
- Г. Є несправедливим, бо існує велика різниця в доходах.

2. Доход, який отримує власник такого економічного ресурсу, як капітал, називається:

- А. Рентою.
- Б. Заробітною платою.
- В. Прибутком.
- Г. Процентом.

3. Погодинна оплата праці службовця становить 1,5 грн., а відрахування від заробітної плати на податки та збори – 20 %. Якщо він працював 20 днів по 8 годин, то номінальна заробітна плата дорівнює...

- А. 240 грн.
- Б. 192 грн.
- В. 48 грн.
- Г. 160 грн.

4. Що розуміють під функціональним розподілом доходу?

- А. Розподіл доходу між споживанням і заощадженням.
- Б. Розподіл національного доходу між різними факторами виробництва.
- В. Розподіл доходів між основними економічними суб'єктами.
- Г. Розподіл фірмою доходу на дивіденди й розвиток виробництва.

5. *Якщо внаслідок якогось природного катаклізму обсяг основного капіталу країни різко зменшився, то ставки реальної заробітної плати:*

- А. Не зміняться.
  - Б. Збільшаться.
  - В. Зменшаться.
  - Г. Можуть як збільшитись, так і зменшитись.
6. *Реальну заробітну плату обчислюють як:*
- А. Відношення номінальної зарплати до рівня цін.
  - Б. Відношення рівня цін до номінальної зарплати.
  - В. Відношення номінальної зарплати до суми цін товарів і послуг, куплених за неї.
  - Г. Відношення суми цін товарів і послуг, куплених за номінальну зарплату, до рівня цін.

7. *Що належить до напрямів використання особистих доходів?*

- А. Споживання.
  - Б. Заощадження.
  - В. Сплата податків.
  - Г. Усі напрями.
8. *У країнах з розвинутою ринковою економікою у структурі доходів сім'ї найвищу питому вагу мають:*
- А. Заробітна плата.
  - Б. Доходи від підсобного господарства.
  - В. Майнові доходи.
  - Г. Доходи від тіньової економіки.
9. *Що більш точно розкриває природу торговельного капіталу?*
- А. Капітал сфери обігу.
  - Б. Грошовий капітал.
  - В. Товарний капітал.
  - Г. Капітал, що обслуговує посередницьку реалізацію товарів.
10. *Що є метою володіння капіталом?*

- А. Отримання прибутку.
- Б. Задоволення суспільних потреб.
- В. Здійснення науково-технічного прогресу.
- Г. Створення товарних запасів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Прості відсотки

Ви вирішили захистити і помножити свої заощадження у розмірі 10 тис. грн., поклали їх на 20 років на депозитний рахунок до банку з річною відсотковою ставкою 15,5 %, відсоток за вкладом фіксований. Яку суму Ви отримаєте по закінченні строку дії депозитної угоди?

Завдання 2. Складні відсотки

Ви вирішили захистити і помножити свої заощадження у розмірі 10 тис. грн., поклали їх на 20 років на депозитний рахунок до банку з річною відсотковою ставкою 13 % і капіталізацією нарахованих відсотків наприкінці кожного року. Який прибуток Ви отримаєте через 20 років?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Особливості ринку праці України.
2. Організація оплати праці в Україні.
3. Поняття та види земельної ренти. Ціна землі.
4. Економічні та правові аспекти сучасної аграрної реформи в Україні.
5. Попит та пропозиція капіталу в Україні.
6. Кредит та його види.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Большая экономическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2008. – 816 с.

2. Бочаров П.П., Касимов Ю.Ф. Финансовая математика: Ученик. – М.: Гардарики, 2002. – 604 с.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Редкол.: ... С.В. Млчерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000 – 2002.
4. Економічна теорія. Посібник вищої школи (Воробйов Є.М., Гриценко А.А., Лісовицький В.М., Соболев В.М.) / Під заг. ред. Воробйова Є.М. – Харків-Київ, 2003. – Гл. 13, 14, 21. – С. 244-289, 430-448.
5. Основи економічної теорії / За заг. ред. Ю.В. Ніколенка. Підручник. 3-тє вид. – К.: ЦУЛ, 2003. – Гл. 4. – С. 74-96.
6. Основи економічної теорії: політ економічний аспект: Підручник / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко та ін.; За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К: Вища шк.-Знання, 1997. – Розділ 28. – С. 412-430.
7. Словник сучасної економіки Макміллана.-К.: АртЕК, 2000.- 627 с.

Тема 9. Макроекономіка: основні проблеми та показники

ПЛАН

1. Сутність та структура національної економіки. Кругообіг доходів і витрат в національному господарстві.
2. Основні макроекономічні показники. Основні макроекономічні проблеми.
3. Система національного рахівництва (СНР).
4. Методи розрахунку валового національного продукту (ВНП).
5. Основні показники системи національного рахівництва.
6. Номінальний і реальний ВНП.
7. Макроекономічні показники добробуту нації.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні необхідно визначити поняття національної економіки, розглянути два її типи: централізована і децентралізована економіка; охарактеризувати структуру національної економіки, яка включає економічну структуру і структуру обрамлення; розглянути моделі кругообігу доходів і витрат просту і повну.

У другому питанні слід розглянути такі макроекономічні показники як: національний обсяг виробництва, загальний рівень цін, процентна ставка, зайнятість; розкрити проблеми динаміки національного виробництва (циклічності розвитку економіки), інфляції, зайнятості та безробіття, кредитування та інвестування національної економіки та інші.

У третьому питанні необхідно обґрунтувати необхідність виникнення СНР, визначити поняття СНР, розглянути два етапи розвитку: до і після Другої світової війни; розглянути дві основні концепції побудови СНР: розширеного трактування виробництва та первинних доходів; розглянути принципи побудови СНР.

У четвертому питанні слід розглянути наступні методи розрахунку ВВП: за витратами, по доходах, виробничий

У п'ятому питанні розглянути показники: валовий внутрішній продукт, чистий національний продукт, національний дохід, особистий дохід, дохід кінцевого споживання; виявити взаємозв'язок між названими показниками.

У шостому питанні слід дати поняття номінальний та реальний ВВП; розглянути методику розрахунку реального ВВП.

У сьомому питанні слід розкрити сутність та структуру наступних нових показників добробуту нації і країни: чистий економічний добробут, індекс людського розвитку, індекс економічної свободи, рівень глобалізації; показати їх недоліки та переваги та проблеми кількісного визначення.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Валовий національний продукт (ВВП) – це

А) загальна сума всіх вироблених у даній країні товарів і послуг за мінусом амортизаційних відрахувань

В) сукупна ринкова вартість усього обсягу товарів і послуг у всіх сферах економіки країни, незалежно від національної приналежності підприємств, розташованих на території даної держави

С) загальна ринкова вартість всіх готових товарів і послуг, вироблених у своїй країні або за кордоном на національних підприємствах цієї країни

Д) всі особисті доходи населення даної країни

2. *Національний дохід країни можна розрахувати шляхом підсумовування*

А) заробітної платні, жалування й премії

В) заробітної платні, ренти, відсотка й прибутку

С) доходів всіх громадян, включаючи непрацюючих пенсіонерів

Д) доходів від виручки продукції всіх підприємств країни

3. *При порівнянні рівня добробуту людей різних країн найбільше значення надається показнику*

А) Величина середньої заробітної платні

В) Абсолютна величина ВВП

С) Чисельність зайнятих у виробництві

Д) ВВП на душу населення

4. *Щоб перейти від ВВП до ЧВП, необхідно*

А) додати амортизацію

В) відняти амортизацію

С) відняти чисті інвестиції

Д) відняти непрямі податки

5. *Чистий експорт – це*

А) облік тільки експортних видатків без обліку імпорتنих

В) всі відповіді невірні

С) величина, на яку закордонні видатки на національну продукцію й послуги даної країни перевищують витрати на іноземні товари й послуги цієї країни

Д) збіг суми експорту й імпорту товарів і послуг

6. *Реальний ВВП – це*

А) чистий національний продукт плюс національний дохід

В) номінальний ВВП, скоректований на рівень інфляції

С) всі відповіді невірні

Д) національний дохід за мінусом річних інвестицій

7. У поняття «національне багатство країни» включається (ються):

- A) природні багатства країни
- B) сукупність створених працею суспільства й накопичених за весь період існування даної країни матеріальних цінностей
- C) всі податки, що збираються за рік у країні
- D) знову створена за рік вартість матеріальних благ

8. При розрахунку валового внутрішнього продукту методом підсумовування видатків ураховують

- A) дивіденди за акціями корпорації
- B) рентні платежі за ділянки території
- C) трансфертні платежі
- D) державні закупівлі товарів і послуг

9. Особистий дохід – це

- A) зарплата, рента й прибуток
- B) зарплата, рента, процентні доходи й прибуток
- C) особистий дохід мінус індивідуальні податки
- D) заробітна плата, жалування й премії

10. Наявний дохід – це

- A) особистий дохід мінус індивідуальні податки
- B) національний дохід мінус всі податки
- C) споживчі видатки мінус заощадження
- D) особисті доходи плюс трансфертні платежі

11. При підрахунку ВВП по потоку доходів враховується

- A) податкові надходження до бюджету
- B) державні інвестиції
- C) рента й прибуток некорпоративного сектору
- D) особисте споживання

12. Якщо ВНП України перевищує ВВП, то

- A) реальний ВВП перевищує номінальний ВВП
- B) виробництво проміжних товарів і послуг перевищує виробництво кінцевих товарів і послуг
- C) українські фактори виробництва створюють за кордоном більше доходу, ніж іноземні фактори виробництва в Україні
- D) іноземні фактори виробництва в створюють Україні більше доходу, ніж українські фактори виробництва за кордоном

13. Які показники включає новий макроекономічний показник «індекс людського розвитку»?

- A) .....
- B) .....
- C) .....

14. Кінцевий продукт являє собою

- A) товари й послуги, що придбані для кінцевого використання, а не для переробки
- B) амортизаційні відрахування, що накопичуються
- C) грошові нагромадження домогосподарств
- D) сировина для подальшої переробки

15. Які доходи суспільства обов'язково враховують при формуванні ВВП

- A) тільки рентні платежі й сума отриманого відсотка
- B) тільки віддача від валових чистих інвестицій
- C) тільки експортний виторг
- D) зарплата найманих робітників, рентні платежі, відсоток, доходи від власності, прибуток корпорацій, непрямі податки, відрахування на придбання капіталу (амортизація), експортний дохід

16. Припустимо, що ВВП збільшився з 500 млрд. дол. до 600 млрд. дол., а дефлятор ВВП із 125 до 150. За таких умов величина реального ВВП

- A) збільшиться
- B) не може бути розрахована на основі наявних даних
- C) не зміниться
- D) зменшиться
- E) значними коливаннями від стану рівноваги та прериванням економічного зростання

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Припустимо, що національне виробництво складається з двох товарів: споживчого товару X та засобів виробництва Y. У поточному році було виготовлено 500 одиниць X (ціна за одиницю 4 у.г.о.) та 120 одиниць товару Y (ціна за одиницю 10 у.г.о.). До кінця року 30 машин (товар Y) повинні бути замінені новими.

Розрахувати:

- а) валовий внутрішній продукт (ВВП);
- б) чистий національний продукт (ЧНП);
- в) обсяг споживання;
- г) обсяг валових інвестицій;
- д) обсяг чистих інвестицій.

Завдання 2. Припустимо, що валовий національний продукт збільшився з 550 млрд.грн. до 600 млрд.грн. Індекс цін збільшився з 125 до 150. Визначити величину реального валового продукту.

Завдання 3. Розрахувати обсяг валового внутрішнього продукту, особистого наявного доходу.

Вихідні дані.

Показники	Млрд.грн.
1. Валові внутрішні інвестиції	16,2
2. Непрямі податки на бізнес	7,0
3. Особистий податковий податок	2,6
4. Чистий експорт товарів і послуг	1,1
5. Державні закупки товарів і послуг	8,5
6. Нерозподілений прибуток корпорацій	2,8
7. Доходи від власності	26
8. Амортизація	7,9
9. Трансфертні платежі	4,0
10. Споживчі витрати	77,2
11. Податок на прибуток корпорацій	1,4
12. Внески на соціальне страхування	0,2

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Зміст та значення системи національних рахунків для макроекономічного аналізу.
2. Теоретичні засади та принципи побудови СНР.
3. Етапи розвитку СНР.
4. Стан та проблеми запровадження СНР – 93 в Україні.

5. Основні макроекономічні показники СНР, кількісний взаємозв'язок між ними.
6. Номінальні та реальні макроекономічні показники.
7. Суспільний добробут та проблеми його кількісного визначення.
8. Нові макроекономічні показники.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроекономика: ученик / под общей ред. д.э.н., проф.. А.В. Сидоровича; МГУ им. М.В. Ломоносова. – 8-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 2007. – 496 с. [гл. 2, с. 23 – 48]
2. Базилевич В., Базилевич К., Баластрик Л. Макроекономика. Підручник. К.: «Знання», 2005. [гл. 3, с.39 -107]
3. Базилевич В., Баластрик Л. Макроекономика. Підручник. К.: «Атіка», 2009. [гл. 2, с. 23 -53]
4. Економічна теорія. Політекономія: Підручник/ За ред.. В.Д. Базилевича. – 6-те вид., і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с. [гл. 15, с. 429 – 441]
5. Курс экономической теории: учебник – 5-е исправленное дополненное и переработанное издание // Под общей ред. Чепурина М.Н., Киселева Е.А.– Киров: «АСА», 2006 г. – 832 с. [гл. 16, 342 – 357]
6. Макконнелл К., Брю С. Экономикс: принципы, проблемы, политика. В 2-х томах. / Пер. с англ. 11-го изд.Т.1. – М.: Республика, 1992. – 399с.
7. Макроекономика : учеб. пособие / А.В. Бондар, В.А. Воробьев, Л.Н. Новикова . – Минск : БГСУ, 2007. – 415 с. [гл. 1, с. 22 – 24]

Тема10. Макроекономічна нестабільність: циклічність, інфляція та безробіття

ПЛАН

1. Макроекономічна нестабільність: зміст, форми вияву та головні макроекономічні суперечності.

2. Циклічність економічного розвитку, як прояв макроекономічної нестабільності. Теорії циклічних коливань.
3. Класифікація економічних циклів. Середні цикли та їх фази.
4. Державне антикризове регулювання економіки.
5. Безробіття, його зміст причини, види, форми. Рівень безробіття.
6. Соціально-економічні наслідки безробіття.
7. Інфляція: її причини, типи, форми проявлення. Вимірювання інфляції.
8. Соціально-економічні наслідки інфляції.
9. Антиінфляційна політика держави.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні слід повернути увагу на те, макроекономічна нестабільність пов'язана з нерівноважним розвитком на різних ринках та в економіці в цілому; циклічність розвитку економіки має такі форми вияву: суперечність між виробництвом і споживанням, нерівномірність розвитку різних сфер і галузей виробництва, суперечність між планомірною організацією виробництва в межах окремих підприємств та стихійним розвитком економіки в цілому.

У другому питанні необхідно визначити поняття економічний цикл; розкрити зміст наступних теорій циклічних коливань: теорії суспільного виробництва, теорії обміну, теорії розподілу, екстерн альні теорії, інтернальні теорії, змішані теорії.

У третьому питанні дати класифікацію економічних циклів, які за тривалістю діляться на короткі, середні, великі та визначити їх матеріальну основу; визначити сутність кожної з чотирьох фаз економічного циклу: рецесія, депресія, пожвавлення, піднесення.

У четвертому питанні необхідно визначити поняття антикризова політика держави; розглянути найважливіші заходи цієї політики: грошово-кредитну політику, фіскальну політику, політику заробітної плати і тарифів, політику державних інвестицій.

У п'ятому питанні потрібно дати поняття безробіття, розкрити його основні форми (фрикційне, структурне, циклічне)

визначити причини кожної з них, показати як визначається рівень безробіття.

У шостому питанні слід розглянути соціальні, політичні і економічні наслідки безробіття, останні визначені в законі Оукена.

У сьомому питанні необхідно розкрити сутність інфляції; охарактеризувати її типи (відкриту, подавлена) та форми проявлення (інфляція попиту, інфляція пропозиції, структурна інфляція), знати як вираховується індекс цін.

У восьмому питанні слід розглянути соціальні, політичні і економічні наслідки безробіття (зниження життєвого рівня, ефект інфляційного оподаткування, перерозподіл доходів, перерозподіл майна, скорочення виробництва).

У дев'ятому питанні необхідно дати визначення поняттю антиінфляційна політика, розуміти що вона розповсюджується тільки на відкриту інфляцію; охарактеризувати сутність і основні заходи адаптивної і активної антиінфляційної політики.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Доповніть визначення: «Циклічність розвитку економіки – безперервні коливання ринкової економіки, коли зростання виробництва .....*».

2. *Матеріальною основою періодичності середніх циклів є:*

- A) необхідність оновлення основного капіталу;
- B) необхідність відновлення рівноваги на споживчому ринку;
- C) процеси, що відбуваються на грошовому ринку;
- D) необхідність оновлення об'єктів інфраструктури.

3. *Довгострокові економічні коливання характеризуються:*

- A) незначними коливаннями від стану рівноваги та неперервним економічним зростанням
- B) значними коливаннями від стану рівноваги та неперервним економічним зростанням
- C) незначними коливаннями від стану рівноваги та прериванням економічного зростання
- D) значними коливаннями від стану рівноваги та прериванням економічного зростання

4. *У період депресії найбільше скорочується:*

- A) обсяг виробництва

- В) рівень зарплати
  - С) рівень цін
  - Д) державні закупівлі товарів і послуг
5. В якій фазі економічного циклу перебуває економіка України?
- А) фазі кризи;
  - В) фазі депресії;
  - С) фазі пожвавлення;
  - Д) фазі піднесення.
6. Під час пожвавлення держава:
- А) знижує податкові ставки;
  - В) підвищує податкові ставки;
  - С) скорочує державні витрати;
  - Д) скорочує грошову пропозицію.
7. Назвіть найважливіші заходи антикризової політики держави:
- А) .....
  - В) .....
  - С) .....
  - Д) .....
8. Чому студент денної форми навчання не може вважатися безробітним, навіть якщо він шукає роботу і не може її знайти?
9. Природний рівень безробіття складається з:
- А) суми фрикційного та добровільного;
  - В) суми фрикційного та циклічного;
  - С) суми фрикційного та структурного;
  - Д) суми фрикційного, закритого та добровільного
10. Згідно закону Оукена, якщо фактичний рівень безробіття дорівнює 10%, а природний 6%, то недоотриманий ВВП складе:
- А) 5%
  - В) 7,5%
  - С) 10%
  - Д) 8%
11. Той, хто втратив роботу внаслідок спаду в економіці, потрапляє до категорії безробітних, які охоплені такою формою безробіття як:
- А) фрикційна
  - В) структурна

С) кон'юнктурна (циклічна)

Д) інституціональна

12. Назвіть соціально-економічні наслідки безробіття:

А) .....

В) .....

С) .....

Д) .....

13. В залежності від росту цін інфляцію підрозділяють на такі види:

А) помірну, відкриту, галопуючу

В) помірну, галопуючу, гіперінфляцію

С) відкриту, подавлену, помірну

Д) правильної відповіді немає

14. Зміни яких показників найбільше сприяють інфляції попиту?

А) зростання індивідуальних податків

В) зростання граничної схильності до заощаджень

С) зростання доходу кінцевого споживання

Д) зростання ставки проценту

15. Яким показником вимірюється інфляція?

А) рівнем інфляції

В) загальним ростом цін

С) ростом цін в окремих фірмах

Д) індексом цін.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Визначить до якої з двох фаз економічного циклу кризи (К) чи буму (Б) відносяться перелічені процеси:

1. Зростання державних інвестицій;

2. Зростання інфляції;

3. Зростання державних витрат;

4. Зростання приватних інвестицій;

5. Скорочення прибутку;

6. Зростання податкових надходжень;

7. Зростання попиту на працю;

8. Зростання реальної заробітної праці;
9. Падіння номінальної заробітної праці;
10. Зростання інфляції.

Завдання 2. У зв'язку з значним економічним спадом в Україні у 2008-2009 рр. необхідно здійснити стимулюючу грошово-кредитну політику. В якому напрямі Ви, як голова НБУ, вживали б монетарні інструменти? Які проблеми Ви бачите при застосуванні обраних заходів за теперішніх умов в Україні? Аргументуйте свою думку.

Завдання 3. Чисельність населення складає 100 млн. чол., 24 млн. чол. – діти до 16 років, 30 млн. вибули із складу робочої сили, 4 млн. 600 тис. чол. – безробітні. Визначити величину робочої сили і рівень безробіття.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Циклічність розвитку економіки, види циклів.
2. Циклічні коливання та їх різновиди.
3. Анти циклічна політика держави в Україні
4. Анти циклічна політика держави у розвинених країнах Європи.
5. Безробіття як вияв макроекономічної нестабільності.
6. Види безробіття в Україні.
7. Приховане безробіття в Україні: сутність та соціальні наслідки.
8. Шляхи формування ефективної зайнятості в Україні.
9. Сутність інфляції, її причини та соціально-економічні наслідки.
10. Оцінка безробіття з позицій економічного зростання.
11. Взаємозв'язок інфляції і безробіття. Крива Філіпса.
12. Інфляція як стимул та гальмо економічного розвитку.
13. Аналіз інфляційних процесів в Україні.
14. Антиінфляційна політика в Україні.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: учебник / под общей ред. д.э.н., проф. А.В. Сидоровича; МГУ им. М.В. Ломоносова. – 8-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 2007. – 496 с. [гл. 3, с. 49 -104].

2. Базилевич В., Базилевич К., Баластрик Л. Макроекономіка. Підручник. К.: «Знання», 2005 [гл. 10, с. 337 – 395].

3. Базилевич В., Баластрик Л. Макроекономіка. Підручник. К.: «Атіка», 2009. [гл. 6, 149 – 159, гл. 7, 170 – 182, 189 – 196, гл. 9, с. 243 – 261].

4. Економічна теорія. Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 6-те вид., і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с. [гл. 16, с. 445 – 475].

5. Курс экономической теории: учебник – 5-е исправленное дополненное и переработанное издание // Под общей ред. Чепурина М.Н., Киселева Е.А.– Киров: «АСА», 2006 г. – 832 с. [гл. 19, с. 414 – 437].

6. Макконнелл К., Брю С. Экономикс: принципы, проблемы, политика. В 2-х томах. / Пер. с англ. 11-го изд. Т.1. – М.: Республика, 1992. – 399с.[гл. 10, 154 -174, гл. 19, с. 338 – 364].

Тема 11. Фінансова система

ПЛАН

1. Необхідність, сутність та функції фінансів в ринковій економіці.
2. Структура фінансової системи.
3. Державний бюджет. Доходи і видатки державного бюджету.
4. Бюджетний дефіцит та його види.
5. Державний борг: причини виникнення та види.
6. Теорія оподаткування. Податки їх функції та елементи.
7. Види податків. Принципи та методи оподаткування.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

В першому питанні необхідно розкрити поняття фінанси; розкрити їх об'єктивну необхідність пов'язану з потребами суб'єктів економіки у ресурсах; розглянути види фінансів: державні, громадських об'єктів та приватні; розкрити функції фінансів:

У другому питанні необхідно розкрити структуру фінансової системи: фінанси держави різних рівнів, фінанси підприємств установ, організацій, фінанси громадських організацій, фінанси домогосподарств, позабюджетні цільові фонди.

У третьому питанні слід дати визначення державного бюджету; пояснити розкрити його функції: фіскальну, розподільчу, стимулюючу і контролюючу; дати характеристику бюджетної системи України; розглянути з чого складається доходна частина державного бюджету і визначити напрямки його видатків.

У четвертому питанні необхідно дати визначення дефіциту бюджету; розглянути три його стани: збалансований дефіцитний та профіцитний; розкрити причини дефіциту бюджету та заходи щодо його обмеження.

У п'ятому питанні дати визначення державному боргу; розглянути дві його форми: внутрішній та зовнішній; розкрити вплив державного боргу на економіку.

У шостому питанні необхідно дати визначення податки і податкова система; розкрити функції податків: фіскальну, розподільчу, регулюючу; розглянути елементи системи оподаткування: суб'єкт, об'єкт, джерело оподаткування, податкова ставка та податкові пільги.

У сьомому питанні дати класифікацію податків за такими критеріями: залежно від рівня державних структур, за об'єктом оподаткування, за методом стягнення, за формою оподаткування; розкрити принципи оподаткування; розглянути методи оподаткування: пропорційне, прогресивне, регресивне,

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Які елементи включає фінансова система країни ?

- A) державний баланс
- B) внебюджетні фонди

- C) фінанси підприємств
- D) бюджети місцеві.
- E) всі відповіді вірні

2. Якщо з більш низьких доходів стягується більш високий відсоток, ніж з високих, має місце податок

- A) регресивний
- B) прогресивний
- C) пропорційний
- D) з твердою ставкою

3. Дефіцит державного бюджету утворюється, коли

A) державні доходи менше витрат
B) при даних податкових надходженнях витрати держави зменшуються

C) сума боргів державі перевищує розміри його боргу
D) при даних витратах сума податкових надходжень скорочується

4. Джерелами фінансування дефіциту бюджету можуть виступати:

- A) накопичення громадян.
- B) позики держави
- C) грошово-кредитна емісія
- D) Всі відповіді вірні.

5. Назвіть причини бюджетного дефіциту в Україні в сучасних умовах:

- A) .....
- B) .....
- C) .....
- D) .....

6. Доповніть визначення « Державним боргом називається нагромаджена сума позичених урядом коштів для .....».

7. До яких економічних наслідків може привезти державний борг?

- A) зниження рівня життя;
- B) скорочення виробничих можливостей національної економіки;
- C) збільшення сукупних національних витрат;
- D) перерозподіл національного багатства між членами суспільства.

8. Назвіть елементи податку:

- A) .....
- B) .....
- C) .....
- D) .....
- E) .....

9. До прямих податків належить...

- A) Податок на додану вартість.
- B) Податок на заробітну плату.
- C) Податок на доходи корпорацій.
- D) Всі відповіді вірні.

10. Якщо уряд передвищити рівень реального ЧНП, він може:

- A) знизити жержавні закупки товарів та послуг;
- B) знизити рівень бюджетного дефіциту;
- C) знизити податки;
- D) зменшити трансфертні платежі.

11. Урядова політика в галузі витрат і оподаткування називається:

- A) монетарною політикою;
- B) політикою розподілу доходів;
- C) фіскальною політикою;
- D) грошовою політикою.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1

а) За даними таблиці розрахуйте середні та граничні податкові ставки.

б) Яким є податок: 1) прогресивним; 2) пропорційним; 3) регресивним? Поясніть чому.

в) Чому в останні роки в розвинених країнах існує тенденція зниження ступеня прогресивності податкових систем.

Доход	Податок	Середня ставка податку	Гранична податкова ставка
0	0		

50	5		
100	15		
150	30		
200	50		
250	75		

Завдання 2

Економіка країни характеризується такими даними:
Фактичний дохід (Y) дорівнює 4 000 (у.г.о.);

Гранична схильність до споживання (c') дорівнює 0,8;
Рівноважний дохід (Y^*) дорівнює 4 200 (у.г.о.).

а) Як повинні змінитися урядові витрати (G) для досягнення економікою стану рівноваги за умови, що інші дані стали.

б) Як повинна змінитися величина податкових надходжень (T) (інші показники стали) для того, щоб економіка досягла стану рівноваги.

Завдання 3

В таблиці наведені дані (в у.г.о.) реального обсягу ЧНП (Y) та величини чистих податкових надходжень (T).

Реальний ЧНП	Чисті податкові надходження	Державні закупки	Бюджетний дефіцит (надлишок)
850	170		
900	180		
950	190		
1000	200		
1050	210		
1100	220		
1150	230		

а) Визначте характер залежності ((1) пряма, (2) обернена) між динамікою ЧНП (Y) та зміною податкових надходжень (T).

б) Припустимо, що в умовах повної зайнятості величина ЧНП дорівнює 1 150 (у.г.о.), а обсяг державних закупок при всіх рівнях реального ЧНП становить 200 (у.г.о.).

Розрахуйте дані таблиці (дефіцит бюджету позначте знаком «-»).

в) Економіка країни знаходиться в стані рецесії. Уряд планує збільшити обсяг рівноважного ЧНП з 900 (у.г.о.) до 1 150 (у.г.о.) шляхом підвищення державних закупок на 70 (у.г.о.) (величина чистих податкових надходжень не змінюється).

Якою буде величина дефіциту (надлишку) держбюджету при обсязі реального ЧНП 1 150 (у.г.о.), який відповідає умовам повної зайнятості.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Фінансова система України.
2. Бюджетна система України.
3. Структура бюджету України, шляхи вдосконалення
4. Державний борг: структура, чинники створення, наслідки
5. Податки, його елементи та види. Крива Лаффера.
6. Класифікація податків
7. Прямі і непрямі податки.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроекономіка: ученик / под общей ред. д.э.н., проф.. А.В. Сидоровича; МГУ им. М.В. Ломоносова. – 8-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 2007. – 496 с. [гл. 6, с. 127 – 156, гл. 17, с. 406 -432]
2. Базилевич В., Базилевич К., Баластрик Л. Макроекономіка. Підручник. К.: «Знання», 2005. [гл. 15, с. 596 – 644]
3. Базилевич В., Баластрик Л. Макроекономіка. Підручник. К.: «Атіка», 2009. [гл. 7, с. 194 – 197]
4. Економічна теорія. Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 6-те вид., і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с. [гл. 17, с. 476 – 494]

5. Курс экономической теории: учебник – 5-е исправленное дополненное и переработанное издание // Под общей ред. Чепурина М.Н., Киселева Е.А. – Киров: «АСА», 2006 г. – 832 с. [гл. 22, с. 501 – 540]

6. Макконнелл К., Брю С. Экономикс: принципы, проблемы, политика. В 2-х томах. / Пер. с англ. 11-го изд. Т.1. – М.: Республика, 1992. – 399с.[гл. 14, с. 242 -265, гл.20, с. 365 – 379].

7. Макроэкономика : учеб. пособие / А.В. Бондар, В.А. Воробьев, Л.Н. Новикова. – Минск : БГСУ, 2007. – 415 с. [гл. 4, с. 87 – 121]

Тема 12. Державне регулювання ринкової економіки

ПЛАН

1. Фіаско ринку та об'єктивна необхідність державного регулювання у ринкової економіки.
2. Об'єкти та суб'єкти державного регулювання економіки.
3. Основні економічні функції держави.
4. Зміст, цілі, та інструменти економічної політики.
5. Теорії державного регулювання економіки.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні необхідно обґрунтувати, що ринкова економіка на певному етапі розвитку перестала бути здатною до саморозвитку, самонастроюванню та саморегулювання, що досягати ринкової рівноваги може шляхом державного регулювання економіки.

У другому питанні необхідно розкрити сутність поняття об'єкти державного регулювання та дати характеристику конкретним об'єктам державного регулювання: економічному циклу, структурі економіки, грошовому обігу та інфляції, цінам платіжному балансу та інші; розглянути суб'єкт державного регулювання: різні соціальні групи (наймані працівники, власники підприємств, фермери, акціонери та ін.), об'єднання, асоціації,

профспілки, спілки підприємств і фермерів тощо, органи державної та місцевої влади, Національний банк.

В третьому питанні необхідно визначити основні економічні функції держави: визначення правових засад функціонування економіки, захист конкуренції, перерозподіл доходів та ресурсів, стабілізація економіки.

У четвертому питанні необхідно розкрити сутність поняття економічна політика держави; визначити цілі макроекономічної політики; розглянути дві форми державного втручання в економіку: адміністративні та економічні, які реалізуються за допомогою різних заходів економічної політики; розкрити сутність прямого та непрямого державного регулювання економіки.

У п'ятому питанні необхідно розкрити сутність наступних теорій державного регулювання: класичної, кейнсіанської, монетаристської, раціональних сподівань, теорія економіки пропозиції.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Напрямок розвитку економічної теорії, який обґрунтовує об'єктивну необхідність і практичне значення державного регулювання економіки – це:

- A) кейнсіанство
- B) монетаризм
- C) марксизм
- D) меркантилізм

2. Економічна школа, яка пропагує відмову від широкого втручання держави в економіку, віддає перевагу непрямым методам, а саме – регулюванню грошового обігу – це

- A) марксизм
- B) меркантилізм
- C) кейнсіанство
- D) монетаризм

3. Назвіть основні економічні функції держави:

- A) ...
- B) .....
- C) .....

D) .....

4. *Доповніть визначення « Державне регулювання економіки – це наука про ефективне використання різноманітних .....
....., що є у розпорядженні держави, задля .....»*

5. *До об'єктів державного регулювання економіки не належать*

- A) ринок праці
- B) умови конкуренції
- C) соціальне забезпечення
- D) державні службовці

6. *До методів прямого регулювання економіки належить*

- A) надання податкових пільг
- B) ліцензування
- C) надання фінансової допомоги у вигляді субсидій, дотацій, субвенцій
- D) пільгове кредитування

7. *До економічних методів державного регулювання відносять:*

- A) примуси та оборони
- B) ліцензії, квоти, стандарти
- C) держзамовлення
- D) податки, кредити

8. *Назвіть країни економічного дирижизму*

- A) .....
- B) .....
- C) .....
- D) .....

9. *До методів непрямого регулювання економіки відносять*

- A) ліцензування
- B) надання фінансової допомоги у вигляді субсидій, субвенцій, дотацій
- C) надання податкових пільг
- D) кредитне регулювання

10. *Прикладами неформальних методів державного регулювання економіки є:*

- A) політична реклама
- B) квотування
- C) прес-конференція прем'єр-міністра

D) інвестування з державного бюджету

11. Завданнями державного регулювання ринкової економіки є:

A) контроль за рівнем зайнятості та інфляції

B) справедливий розподіл доходів

C) послаблення конкуренції ВНП, так і рівня цін

D) контроль за діяльністю приватного бізнесу

12. До адміністративних методів державного регулювання належать

A) методи дозволу та заборони

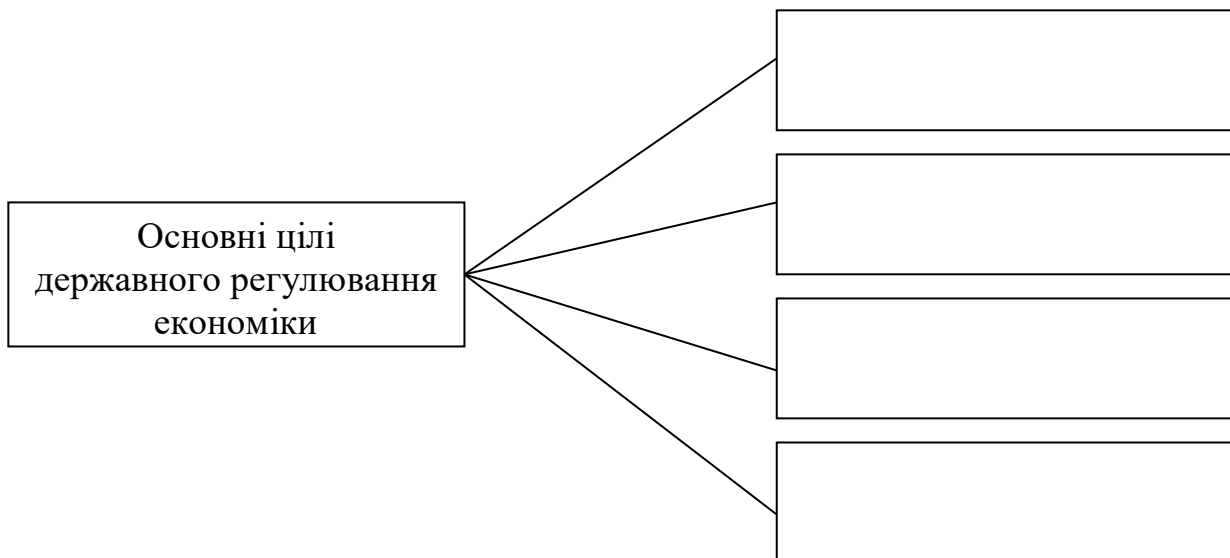
B) державні контракти і державні замовлення

C) стандарти, норми

D) відповіді всі вірні

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Представте схематично основні цілі державного регулювання економіки.

Завдання 2. Охарактеризуйте основні ознаки країн економічного лібералізму та економічного дирижизму (Австралія, Австрія, Білорусь, Великобританія, Канада, Німеччина, Росія, США, Україна, Швеція, Японія).

Ознака	Країни економічного лібералізму	Країни економічного дирижизму

Країни		
Участь держави		
Державний сектор, %		
Основні функції		
Державні витрати, % від ВВП		
Методи ДРЕ		

Завдання 3. Доповніть таблицю основних положень державного регулювання економіки згідно кейнсіанської та монетаристської теорії.

Кейнсіанство	Неоконсерватизм
Принцип ефективного попиту	
Зростання одержавлення економіки	
	Зниження податків з населення і підприємств
Дефіцитне фінансування і посилення інфляції	
Організація державного регулювання і планування	
	Скорочення державних соціальних програм

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Теорія суспільного вибору.
2. Методи державного регулювання економіки.
3. Фіаско держави.
4. Особливості управління економікою перехідного типу.
5. Особливості управління економікою змішаного типу.
6. Класична теорія макроекономічного регулювання.
7. Кейнсіанська теорія державного втручання в економіку.
8. Монетаристська теорія макроекономічного регулювання.

9. Теорія раціональних сподівань.
10. Теорія економіки пропозиції.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилевич В., Базилевич К., Баластрик Л. Макроекономіка. Підручник. К.: «Знання», 2005. [гл,13, с. 497-540].
2. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: Знання – Прес, 2000. – 209 с. [гл. 1, с.12 – 31].
3. Економічна теорія. Політекономія: Підручник / За ред.. В.Д. Базилевича. – 6-те вид., і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с. [гл. 9, с. 511 – 529].
4. Курс экономической теории: учебник – 5-е исправленное дополненное и переработанное издание // Под общей ред. Чепурина М.Н., Киселева Е.А.– Киров: «АСА», 2006 г. – 832 с. [гл. 17, с. 358 – 379].
5. Макконнелл К., Брю С. Экономикс: принципы, проблемы, политика. В 2-х томах. / Пер. с англ. 11-го изд.Т.1. – М.: Республика, 1992. – 399с. [гл. 6, с.94 -104].

Тема 13. Світове господарство та зовнішньоекономічна політика

ПЛАН

1. Сутність, основні риси та структура світового господарства.
2. Міжнародний поділ праці, інтернаціоналізація економіки, міжнародна економічна інтеграція.
3. Основні форми міжнародних економічних відносин.
4. Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні необхідно надати визначення категорій «світове господарство», «міжнародна економіка», з'ясувати їх

сутність, етапи становлення та структуру світового господарства. В якості особливостей функціонування світового господарства слід підкреслити його цілісність, взаємопов'язаність, взаємообумовленість. Слід наголосити, що Україна є невід'ємною частиною світового господарства, і її національна економіка залежить від процесів, що відбуваються у міжнародній економіці.

У другому питанні слід підкреслити, що міжнародний поділ праці та інтернаціоналізація економіки є основою формування світового господарства. Особливу увагу слід приділити транснаціональним корпораціям і розвитку міжнародних виробничих зв'язків. Підкреслити, що вищою формою розвитку міжнародного поділу праці є міжнародна економічна інтеграція, яка має різні організаційні форми.

В третьому питанні слід звернути увагу на сучасні форми міжнародних економічних відносин, такі як: світова торгівля та торгівельна політика, міжнародні кредитні відносини, світові валютні відносини (валютні курси та ринку валют), міграція трудових ресурсів, міжнародний рух капіталу, міжнародне науково-технічне співробітництво та ін.

У четвертому питанні особливу увагу потрібно приділити інтеграційним процесам та угрупованням, взаємозв'язку та взаємозалежності країн у міжнародній економіці. Слід показати проблеми, перспективи та можливі наслідки входження України у різні інтеграційні утворення. Потрібно висвітлити участь та роль України у різних міжнародних економічних організаціях (МВФ, МБРР, СТО, ООН, МОП та ін.)

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Практично будь-яка національна економіка є:

- а) частиною світової економіки, а тому залежить від неї;
- б) абсолютно відкритою економічною системою і тому цілком залежить від світової економіки;
- в) частиною світової економіки і прагне істотно скоротити залежність від неї;
- г) частиною світової економіки і прагне до поширення протекціоністських заходів.

2. *За рахунок міжнародних економічних зв'язків неможливо:*
- а) подолати вузькість національного ринку;
  - б) уникнути обмеженості національної ресурсної бази;
  - в) налагодити спеціалізацію виробництва, зробити його ефективнішим;
  - г) проводити ефективну антициклічну політику.
3. *До факторів спеціалізації окремих країн у межах світової економіки не відносяться:*
- а) географічне місцезнаходження;
  - б) природно – кліматичні умови;
  - в) ресурсні можливості;
  - г) правильна відповідь не названа.
4. *Міжнародні економічні відносини сприяють поділу країн світу на:*
- а) взаємозалежні;
  - б) незалежні;
  - в) не впливають на взаємозалежність країн;
  - г) на країни з різним менталітетом народу.
5. *Коли країна імпортує переважно готову продукцію, а експортує сировинні товари аграрного сектору, то, вірогідно, ця країна відноситься до:*
- а) індустріальних;
  - б) слаборозвинених;
  - в) нових індустріальних країн Південно-Східної Азії;
  - г) даний признак не характеризує рівень розвитку країни.
6. *Видами міжнародного поділу праці є:*
- а) економічний, позаекономічний, природний;
  - б) спеціалізований, універсальний, змішаний;
  - в) загальний, частковий, одиничний;
  - г) загальний, середній, граничний.
7. *Інтернаціоналізація виробництва – це:*
- а) економічна форма розвитку міжнародного поділу праці і міжнародного усупільнення виробництва;
  - б) форма об'єднання окремих національних підприємств у міжнародні монополії;
  - в) форма політичного об'єднання підприємців різних країн;
  - г) форма торгових відносин між країнами.

8. Чому галузі, що конкурують з імпортом, виступають проти вільної зовнішньої торгівлі:

- а) їм доведеться підвищити ефективність виробництва, щоб залишатись конкурентноздатними;
- б) вони втрачають обсяг продажу тим споживачам, які бажають купувати імпортовану продукцію;
- в) вони будуть змушені продавати свою продукцію за нижчими цінами, тому що конкуренція загострюється;
- г) всі відповіді вірні.

9. Імпортовий тариф рівнозначний:

- а) податку на споживання;
- б) податку на споживання й субсидії на виробництво товарів, які конкурують із імпортом;
- в) податку на споживання й податку на виробництво;
- г) всі відповіді невірні.

10. «Добровільне обмеження експорту передбачає:

- а) введення експортних зборів експортером;
- б) квотування експорту експортером;
- в) квотування імпорту імпортером;
- г) квотування імпорту експортером.

11. Міжнародне переміщення капіталу в світовому масштабі приведе до:

- а) стабілізації обсягів виробництва;
- б) збільшення обсягів виробництва;
- в) зменшення обсягів виробництва;
- г) зниження темпів економічного росту.

12. В результаті міжнародної міграції робочої сили (за інших рівних умов):

- а) робочі, що залишилися в країні еміграції, і підприємці в приймаючій країні отримають чистий економічний вигоду;
- б) підприємці в країні еміграції і робочі в приймаючій країні отримають чистий економічний вигоду;
- в) робочі, що залишилися в країні еміграції, і робочі в приймаючій країні отримають чистий економічний вигоду;
- г) підприємці і в країні еміграції, і в приймаючій країні отримають чистий економічний вигоду.

13. Що з нижче перерахованого сприяє підвищенню обмінного

курсу національної валюти (за інших рівних умов):

- а) зниження процентних ставок у даній країні;
- б) підвищення в даній країні рівня цін;
- в) підвищення в даній країні рівня продуктивності праці;
- г) підвищення в даній країні ставок номінальної заробітної плати.

14. Якщо Центральний банк продає офіційні валютні резерви на валютному ринку для підтримки фіксованого рівня валютного курсу, то:

- а) курс національної валюти зафіксований на рівні нижче його рівноважного значення;
- б) курс національної валюти зафіксований на рівні вище його рівноважного значення;
- в) платіжний баланс офіційних розрахунків зводиться до позитивного сальдо;
- г) не можна сказати нічого певного.

15. Зниження курсу національної валюти спричиняє:

- а) зниження ціни експорту й імпорту;
- б) збільшення ціни експорту й імпорту;
- в) зниження ціни експорту і збільшення ціни імпорту;
- г) збільшення ціни експорту і зменшення ціни імпорту.

16 Дефіцит платіжного балансу може бути профінансований:

- а) за допомогою девальвації валюти;
- б) шляхом збільшення зовнішньої заборгованості;
- в) використання (витрати) резервів іноземної валюти;
- г) відповіді б) і в) вірні.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Китай добре забезпечений робочою силою, а Україна – землею. До якого типу факторів виробництва відноситься китайська робоча сила і українська земля? Чи можуть вони сприяти довгостроковим конкурентним перевагам цих країн? Чому? В виробництві яких товарів?

Завдання 2. Якщо Україна продає в Німеччину зерно, а Німеччина постачає в Україну станки. Можна вважати це міжнародним поділом праці, міжнародним поділом інших факторів виробництва, міжнародним кооперуванням праці, чи першим,

другим і третім?

Завдання 3. Яке з наведених визначень більшою мірою визначає сутність світового господарства? Наведіть аргументи за і проти.

а) світове господарство – це сукупність національних господарств, взаємопов'язаних міжнародним поділом праці, міжнародними економічними відносинами;

б) світове господарство – сукупність національних економік країн світу, поєднаних мобільними факторами виробництва;

в) сучасне світове господарство – це сукупність національних економік, що перебувають у тісній взаємодії і взаємозалежності, глобальний економічний механізм, підпорядкований об'єктивним законам ринкової економіки;

г) світове господарство – це сукупність міжнародних економічних відносин у взаємозв'язку з продуктивними силами та відповідним механізмом регулювання й управління.

Завдання 4. Україна купила у Польщі сушену картоплю, яку виробило спільне українсько-польське підприємство. Які форми міжнародних економічних відносин відображає ця угода?

Завдання 5. Існує думка, що економічна інтеграція між країнами, що розвиваються, не забезпечує зростання їх добробуту, оскільки у них просто немає достатнього асортименту товарів для ефективної взаємної торгівлі. Яка ваша думка?

Завдання 6. Які аспекти розвитку інтеграційних процесів в Європі є сприятливими і несприятливими для України. Наведіть приклади.

Завдання 7. В США долар коштує 0,7 євро. Той же долар може бути проданий за 5,5 українських гривень. Який валютний курс євро відносно української гривні.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Теорії абсолютних та порівняльних переваг у світовій торгівлі.
2. Платіжний баланс та його складові.
3. Свобода торгівлі та протекціонізм.
4. Міжнародна конкуренція та демпінг.
5. Наслідки міжнародної трудової міграції для країн

експортерів та імпортерів робочої сили.

6. Прямі зарубіжні інвестиції та їх форми і наслідки.

7. Причини, наслідки, значення міжнародного руху факторів виробництва. Наскільки Україна залучена до цих процесів і який їх вплив на національну економіку?

8. Світова валютна система та етапи її еволюції.

9. Виявіть недоліки і переваги систем фіксованого і плаваючого валютного курсу.

10. ЄС: етапи розвитку та стосунки з Україною.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдокушин Е. Ф. Международные экономические отношения. Учебное пособие. – М., 1996. – Гл. 1–3.

2. Козик В.В., Панкова Л.А. Світова економіка та міжнародні економічні відносини: Навчальний посібник. – Л., 1995. – Гл. 1, 10.

3. Киреев А.П. Международная экономика. Т.1. Учебное пособие для вузов. – М., 1998. – Разд.1. – Гл. 1–10, Разд. 2. – Гл. 1–7.

4. Лук'яненко Д.Г. Міжнародна економіка. Навчальний посібник. – К., 1996. – Гл. 1.

5. Міжнародні економічні відносин: Історія міжнародних економічних відносин: Підручник / А.С.Філіпченко, В.С.Будкін та ін. – К.: Либідь, 1992. – Розд. 2–3.

6. Сприяння сталому економічному зростанню в Україні // За ред. Ш. фон Крамона-Таубаделя та І Кімової. – К., 2001. – Гл. 1.

7. Світова економіка: Підручник/ А.С. Філіпченко, О.І. Рогач та ін. – К.: Либідь, 2000. – Розд. 1, 4.

8. Україна на шляху до Європи / За ред. Л. Хофманна та Ф. Мьоллерс. – К., 2001. – Гл. 1–2.

Тема 14. Економічні аспекти глобальних проблем

ПЛАН

1. Сучасна глобалізація світогосподарських зв'язків
2. Природа і види глобальних проблем та їх класифікація
3. Наслідки та прояви глобалізації

4. Україна в системі глобалізації економіки

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

У першому питанні необхідно з'ясувати причини глобалізації світового господарства та її наслідки, розглянути цей процес як об'єктивний незалежний від волі та свідомості окремих людей. Визначити, що кожна країна має залучитися до процесу глобалізації свідомо, оскільки всесвіт є єдиним цілим організмом.

У другому питанні слід перелічити основні глобальні проблеми сучасності, навести їх класифікацію: звернути увагу на паливно-енергетичну та сировинну проблеми людства, демографічні проблеми світу та шляхи їх розв'язання, засвоєння глибин Світового океану та Космосу, охарактеризувати проблеми та шляхи скорочення зубожіння, голоду і хвороб у світі, описати масштаби і загрози екологічних проблем людства.

В третьому питанні слід приділити наслідкам глобальних проблем та масштабам їх загрози для людства, показати взаємозалежність економічної компоненти та шляхів вирішення глобальних проблем, необхідність та форми міжнародної економічної співпраці щодо розв'язання глобальних проблем.

У четвертому питанні особливу увагу потрібно приділити значенню та залученню України до вирішення глобальних проблем людства, оскільки наслідки глобалізації та наявність означених вище проблем безпосередньо стосуються і України, кожного її громадянина.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Глобалізація – це:

- а) поглинання менш розвинутих країн більш розвинутими;
- б) загальнопланетарний процес інтернаціоналізації національних систем;
- в) процес лібералізації торгівлі та ринків капіталу, приватизації та дерегулювання економічної активності;

г) процес поширення співпраці пострадянських країн із розвинутими країнами.

2. Глобалізація економіки пов'язана з:

а) формуванням сукупності взаємопов'язаних та взаємозалежних економік;

б) становленням цілісного всесвітнього господарського організму;

в) зменшенням економічної залежності країн та регіонів;

г) формуванням міжнародної валютної системи.

3. Важливим чинником економічного росту держав в умовах глобалізації є:

а) інтернаціоналізація досягнень НТП;

б) розвиток монополій;

в) індексація власного доходу;

г) розвиток фіскальної системи.

4. Важливою умовою розповсюдження глобалізації економік є:

а) політика протекціонізму;

б) урахування абсолютних та порівняльних переваг;

в) відкритість національних економічних систем;

г) співпраця із слабозвинутими країнами.

5. Негативним наслідком глобалізації є:

а) жорстка диференціація країн;

б) поліпшення інвестиційного клімату;

в) міграція робочої сили;

г) міграція капіталу.

6. Що відображає фінансова глобалізація:

а) рух фінансових активів;

б) поширення влади Міжнародного валютного фонду;

в) процес руху фінансових ресурсів за межами державних кордонів;

г) всі варіанти не вірні.

7. Передумовою розв'язання глобальних проблем є:

а) стримування науково-технічного прогресу та зростаючої відкритості національних економік;

б) об'єднання зусиль та ресурсів людства і перебудова системи міжнародних відносин на засадах загальнолюдських цінностей;

в) підпорядкування інтересів країн, що розвиваються,

потребам соціально-економічного прогресу високо розвинутих країн;

г) підпорядкування інтересів високо розвинутих країн потребам соціально-економічного розвитку країн, що розвиваються.

8. *Екологічний неоколоніалізм – це:*

а) політика держави, спрямована на заборону екологонебезпечного виробництва;

б) спроби розвинутих країн розв'язати власні економічні проблеми за рахунок менш розвинутих країн;

в) глобальне порушення природної рівноваги і деградація природного середовища;

г) контроль за забрудненням до тих пір, доки граничні вигоди перевищують граничні витрати.

9. *До глобальних проблем не відносяться:*

а) забезпечення людства сировиною, енергією, продовольством;

б) прискорення економічного розвитку країн;

в) мирне освоєння космічного простору;

г) охорона прав людини.

10. *До негативних наслідків мілітаризації слід віднести:*

а) збільшення рівня безробіття;

б) втрату інтелектуального потенціалу;

в) поглиблення диспропорцій в економіці.

г) зменшення валового внутрішнього продукту.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Чи вірне твердження? Обґрунтуйте.

А. Глобалізація в умовах відкритості національних економічних систем сприяє посиленню могутності найрозвиненіших країн світу, з одного боку, та відносному послабленню економічного потенціалу слаборозвинутих країн.

Б. Головними чинниками, які визначають поняття економічної глобалізації, є торгівельний та фінансовий протекціонізм.

В. Падіння Бреттон-Вудської системи прискорило процес глобалізації.

Г. Транснаціональні корпорації виконують головну роль в глобалізації сучасного економічного життя.

Д. Беручи участь в процесі глобалізації економіки, країна має відкритий тип економічної системи, тим самим послаблює свій суверенітет.

Завдання 2. Наукові проекти, спрямовані на оздоровлення довкілля, застосовуються з позицій порівняльного аналізу граничних суспільних вигод і граничних суспільних витрат. Дві фірми з вироблення синтетичних миючих засобів, які розташовані на протилежних берегах озера, скидають у нього шкідливі відходи (в умовних одиницях забруднення — викидах). На даний період у воду потрапило 10 одиниць викидів, по 5 від кожної фірми. Міський екологічний центр підрахував суспільні витрати на нейтралізацію цих викидів для кожної фірми і суспільної корисності цієї нейтралізації. Аналізи довели, що здоров'ю не загрожують лише 4 одиниці викидів у воді. За умов командної економіки центральний орган управління містом ухвалив рішення: кожній фірмі слід зменшити викиди до 3 одиниць. Яке рішення має ухвалити орган управління за умов змішаної економіки. Скористайтеся даними табл. 1 та заповніть табл. 2.

Таблиця 1

Одиниці викидів	Фірма I		Фірма II	
	Сумарні суспільні витрати на нейтралізацію викидів	Сумарні суспільні вигоди від нейтралізації викидів	Сумарні суспільні витрати на нейтралізацію викидів	Сумарні суспільні вигоди від нейтралізації викидів
0	0	0	0	0
1	160	350	160	350
2	370	650	320	650
3	630	900	480	900
4	940	1100	640	1100
5	1300	1250	800	1250

Таблиця 2

Одиниці викидів	Фірма I			Фірма II		
	Граничні витрати	Граничні вигоди	Порівняльний аналіз $MR > MC$	Граничні витрати	Граничні вигоди	Порівняльний аналіз $MR > MC$
0						

1						
2						
3						
4						
5						

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Причини виникнення та загострення глобальних проблем
2. Основні шляхи роззброєння та демілітаризації економіки
3. Конверсія та її сутність
4. Найважливіші шлях и подолання екологічної кризи
5. Проблеми країн, що розвиваються
6. Шляхи подолання паливно-енергетичної кризи
7. Альтернативні джерела енергії та економічні чинники їх активного використання
8. Важливіші шляхи подолання сировинної проблеми людства
9. Проблеми щодо урбанізації населення та зростання гігантських мегаполісів
10. Концепція ноосфери Вернадського

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белоус О. Императивы стратегії розвитку України в умовах глобалізації // Економіка України. – 2001. – № 11.
2. Герасимчук З.В., Голян В.А. Екологічні вектори економічної глобалізації // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №4.
3. Лазебник Л.Л. Глобалізація як середовище формування політики економічного розвитку країни // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – №11.
4. Лукашевич В.М. Глобалістика.– Львів, 2004.
5. Міжнародна економіка / За ред. Румянцева А.П. – Київ, 2003.-Гл.
6. Одягайло Б.М. Міжнародна економіка. – Київ, 2005. – Гл.
7. Погосов П. Соціально- економічні аспекти глобалізації // Економіка України. – 2001. – № 10.
8. Стукало Н.В. Глобалізація та розвиток фінансової системи

України // Фінанси України. – 2005. – № 5.

9. Чувардинський О.Г. Зовнішня політика в умовах світової економічної інтеграції й глобалізації // Економіка та держава. – 2006. – № 2.

10. Шелудько Н.М. Сучасні тенденції фінансової глобалізації та їх вплив на розвиток банківського сектору України // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №2.

11. Щекин Г. Цивилизационный аспект глобалізації і місце в ній України // Персонал. – 2005. – № 6.

12. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть. – К., 2002.